

EMLÉK-ŐR

A NEMZETI ÖRÖKSÉG INTÉZETE IDŐSZAKI KIADVÁNYA

2025/2. SZÁM

AZ MTA TÖRTÉNETE

AZ MTA-NÖRI EGYÜTTMŰKÖDÉS

KLEBELSBERG150 ÉS JÓKAI200
ÉVFORDULÓK

Tartalóm

Köszöntő	1
(Freund Tamás)	
Széchenyi szellemi öröksége ma is hidakat emel	2
(Móczár Gábor)	
Az MTA Székház története és felújítása	6
(Oberfrank Ferenc)	
A Magyar Tudós Társaság és a Magyar Tudományos Akadémia története	10
(Kecskeméti Gábor)	
Magyar tudományosság külföldön	16
(Kocsis Károly – Morvai Tünde)	
Évfordulós Jókai-futamok Pozsonytól Komáromig	20
(Cseh Zoltán)	
150 éve született gróf Klebelsberg Kuno – így emlékezik a Nemzeti Örökség Intézete	23
(Mészáros Ferenc Miklós – Skola Balázs János)	
Bolyai János és a magyar matematikusok	26
(Pálffy Péter Pál)	
A Magyar Tudományos Akadémia parcellája a Fiumei úti sírkertben	30
(Fehér Zoltán – Rapkay Réka)	

(Fotó: Szigeti Tamás)

FREUND TAMÁS

a Magyar Tudományos Akadémia elnöke

Köszöntő

Kezdeményezésemre, az Országgyűlés döntése alapján Magyarország a 2025-ös és 2026-os évet a „Magyar Tudomány Éveként” ünnepli, a Magyar Tudományos Akadémia és annak Könyvtára alapításának 200. évfordulója alkalmából. Az eseménysorozat egyik célja a tudomány hétköznapi szerepének és a magyar tudomány eredményeinek bemutatása. Fontos célunk továbbá széles körben megismertetni, hogy az MTA alapítása óta hogyan járult hozzá a nemzet boldogulásához. Ezeket a célokat a határon túli és szerte a világban jelenlévő magyar tudósok bevonásával szeretnénk elérni.

A magyar tudomány jeles személyiségei kiérdemelték, hogy a nemzet megemlékezzen róluk, és emlékhelyeiket méltó módon ápolja. Az MTA és a Nemzeti Örökség Intézete együttműködésének célja a magyar tudomány kiemelt jelentőségű alakjainak és eredményeinek megőrzése és nemzeti emlékezetben való megtartása.

Jó szívvel ajánlom a tisztelt olvasók figyelmébe az *Emlék-Őr* magazinnak a Magyar Tudományos Akadémia és a Nemzeti Örökség Intézete együttműködésében készült jelen számát, amely az Akadémia 200 éves történelméről és a NÖRI MTA-hoz való kapcsolódási pontjairól szóló írásokat tartalmazza.

M
U
N
S
S
E
R
P
M
—

Nemzeti Örökség Intézete

FELELŐS KIADÓ MÓCZÁR GÁBOR, A NEMZETI ÖRÖKSÉG INTÉZETE FŐIGAZGATÓJA • **KIADÓ SZÉKHELYE** 1086 BUDAPEST, FIUMEI ÚT 16–18. • **SZERKESZTŐK** KÓSA–GRIMM ANDRÁS KRISTÓF; MORVAI TÜNDE, PHD; SKOLA BALÁZS JÁNOS • **SZÖVEGGONDOZÁS** PÉTERFI ESZTER • **KÖZREMŰKÖDŐK** BEREK SZANDRA; CSEHY ZOLTÁN, PHD; FEHÉR ZOLTÁN; FREUND TAMÁS, AZ MTA RENDES TAGJA; KECSKEMÉTI GÁBOR, AZ MTA RENDES TAGJA; KOCSISKÁROLY, AZ MTA RENDES TAGJA; MÉSZÁROS FERENC MIKLÓS; MÓCZÁR GÁBOR; MORVAI TÜNDE, PHD; DR. OBERFRANK FERENC; PÁLFY PÉTER PÁL, AZ MTA RENDES TAGJA; RAPKAY RÉKA; SKOLA BALÁZS JÁNOS • **TÖRDELÉS ÉS TIPOGRÁFIA** QUANTUM MEDIA KFT. • **NYOMDAI ELŐKÉSZÍTÉS, NYOMÁS ÉS KÖTÉSZET** SOLONG PRESS KFT. • **FELELŐS VEZETŐ** CZAKÓ ZOLTÁN

Széchenyi szellemi öröksége ma is hidakat emel

A Magyar Tudományos Akadémia (MTA) alapításának kétszáz éves jubileuma alkalmat ad arra, hogy újra felfedezzük: a tudomány és a nemzeti emlékezet nem külön utakon járnak, hanem egymást erősítve szolgálják az állampolgárok közösségét. Az Akadémia és a Nemzeti Örökség Intézete (NÖRI) közös programjai bizonyítják, hogy a múlt tisztelete és a tudomány művelése közös célokat fogalmaz meg: hidat építeni nemzedékek között és erősíteni a magyar identitást.

Okosparcellák avatás a Hórpácsi temetőben (Fotó: Brunner Gellért)

Van a nemzetben való létezésnek olyan ritka, ünnepi pillanata, amikor világosan megmutatkozik, hogy a tudomány és az emlékezet nem egymástól elkülönülő szigetek, hanem egyazon folyó két partja, amelyeket hidak kötnek össze. A Magyar Tudományos Akadémia és

a Nemzeti Örökség Intézete közötti együttműködés éppen ilyen híd szerepét tölti be: egyszerre szolgálja a tudományos ismeretterjesztést és a jeles tudósok emlékezetének fennmaradását. A két intézmény közös küldetése bizonyítja, hogy a tudomány művelése és

a múlt tisztelete egyazon töről fakad.

Amikor Széchenyi István 200 évvel ezelőtt, 1825-ben birtokainak egyévi jövedelmét a Magyar Tudós Társaság alapítására ajánlotta fel, az egész magyar nemzetnek mutatott példát. A tudomány támogatása Széchenyi

Móczár Gábor, a NÖRI főigazgatója beszédet mond az MTA és a NÖRI együttműködésének ünnepélyes aláírásán (Fotó: Brunner Gellért)

számára nemcsak egy értelmiségi vállalkozás volt, hanem az ország fel-emelkedését elősegíteni kívánó tett is. Az elmúlt két évszázadban az Akadémia tudósai és kutatói számára nélkülözhetetlen volt a neves elődök emlékének ápolása, hiszen erre a hagyományra építve tudják elérni tudományterületeik új eredményeit.

A Nemzeti Örökség Intézetét hasonló küldetéstudat vezérli. Amikor felújítjuk nemzetünk nagyjainak síremlékeit, amikor az emlékhelyekkel foglalkozunk vagy évfordulókat ünnepelünk, akkor számunkra is a múltból örökölt értékek megőrzése, valamint a jelen és a jövő számára való átadása a kiemelt cél. A restaurált sírkövek, a kiemelkedő történelmi személyek sírjait tartalmazó parcellák története, a megemlékezések csendje mind-mind azt üzenik: a nemzet nem elfelejteni, eltörölni akarja közös múltunkat, hanem méltóságteljes módon továbbörökíteni azt az elkövetkező generációknak.

Az MTA és a NÖRI együttműködési megállapodásának aláírása (Fotó: Brunner Gellért)

és ez alkalmat ad arra, hogy az azóta eltelt időszakot méltó módon idézzük fel. Nem csupán az MTA történetére kell visszatekintünk, hanem mindazokra is, akik életművükkel hozzájárultak ahhoz, hogy Magyarország szellemi talantum szempontjából Európa egyik meghatározó nemzetévé válhasson.

A két intézmény együttműködésének részeként 2025-ben és 2026-ban számos program valósult/valósul meg. Hórpácon Nagy Iván történész emlékére avattunk okosparcellakövet. A Fiumei úti sírkertben ünnepeltük Xántus János, a magyar tudomány világutazó követe születésének kétszázadik évfordulóját. Nagycenken, a Széchenyi-kastély falai között tartottuk a Magyar Tudomány Ünnepét, mintegy visszatérve az alapító gesztus szellemi forrásához. Megemlékeztünk a filozófus Alexander Bernátról a Kozma utcai izraelita temetőben, valamint nemzeti emlékhelyet jelölő sztélét avattunk a Klebelsberg Kuno-emlékéhez kapcsolódóan a szegedi Dóm téren.

Arra a Klebelsbergre emlékeztünk Szegeden, aki a tudomány és az oktatás fejlesztését nemzetépítő programként értelmezte. Az idei év zárásaként a Fiumei úti sírkertben Vörösmarty Mihály és Toldy Ferenc emléke előtt tisztelgünk – egyikük költészetével, másikuk irodalomtörténeti munkásságával formálta a magyar nemzettudatot.

keméti, a visegrádi és a miskolci temetők felújított sírjai mind-mind arról tanúskodnak majd, hogy a nemzet nem feledkezik meg legnagyobbjairól. A gondosan helyreállított sírhelyek többletjelentéssel bírnak: azt üzenik, hogy a tudomány, a kultúra és a közélet maradandót alkotó alakjainak munkássága nem vész a múlt

Tudományos Akadémia múltját, jelenét és jövőjét, valamint a Nemzeti Örökség Intézetével való kapcsolódásait mutatják be: a székház történetétől a határainkon túl született jeles tudósokon át a neves magyar matematikusok örökségéig.

Ugyanebben a szellemiségben született meg a NÖRI 2025-ös falinaptára is, amely hónapról hónapra kerek

A NÖRI 2025-ös falinaptára

A magyar történelem bővelkedik olyan pillanatokban, amelyekben a tudás és az emlékezet közösségmegtartó erővel bírt. Az 1848/49-es szabadságharc leverése után az Akadémia a remény őrzője, a 20. század viharai közepette pedig a nemzeti önazonosság egyik utolsó menedéke volt. Ugyanez a küldetés él tovább ma is: megőrizni a magyar tudományos és kulturális örökséget, s ezzel utat mutatni a jövő nemzedékének.

Mindez számunkra nem pusztán szakmai feladat, hanem erkölcsi kötelesség is. Amikor tudósaink sírját gondozzuk, amikor életművüket felidézzük, valójában saját nemzeti önazonosságunkat erősítjük meg. Amikor a múlt iránti tiszteletből cselekszünk, akkor a jövőbe fektetünk. Mert egy nemzet jövője csak akkor lehet biztos, ha múltját tisztelettel őrzi, tudósait megbecsüli, emléküket méltón ápolja.

Ezért vallom, hogy a Magyar Tudományos Akadémiával közösen végzett munka több mint intézmények közötti partnerség: közös küldetés a nemzet szolgálatában. Közösen kívánjuk megmutatni, hogy a magyar tudomány és a nemzeti emlékezet nem csupán a szakmabeliek ügye, hanem minden magyar ember közös kincse.

Hiszem, hogy ez a partnerség a magyar nemzeti közösség egészét gazdagítja. Nem pusztán tiszteletadás a múltnak, hanem befektetés a jövőbe. Amikor emléket állítunk, akkor hidat építünk múlt, jelen és jövő között. És amikor a tudomány értékeit közkinccsé tesszük, akkor a nemzet egésze gyarapodik.

Engedjék meg, hogy az Emlék-Őr magazin e számát jó szívvel ajánljam

minden olvasónak azzal a kívánsággal, hogy találják meg benne mindazt a gazdagságot, amelyet a magyar tudomány és a nemzeti emlékezet kínál.

Móczár Gábor
a Nemzeti Örökség Intézete
főigazgatója

Xántus János az MTA és a NÖRI együttműködésének keretében felújított síremléke a Fiumei úti sírkertben (Fotó: Brunner Gellért)

Mindezek mellett egy nagyszabású sírfelújítási program is zajlik a két intézmény együttműködésében: húsz akadémikus – nemzeti sírkert részeként védett – nyughelye újul meg országszerte. A Fiumei úti sírkert, a Kozma utcai zsidó temető, a kecs-

homályába, hanem továbbra is példaként áll előttünk.

Az együttműködés egyik különösen szép gyümölcse az Emlék-Őr magazin jelen száma. A kiadvány 1500 példányban jelenik meg, és számos akadémikus írását tartalmazza. A tanulmányok a Magyar

évfordulók segítségével vezeti végig az érdeklődőt az akadémikusainkhoz kötődő emlékezeti helyszíneken. Ezek a kiadványok egyszerre informatívak és jelképesek: megmutatják, hogy a tudomány és a nemzeti emlékezet hogyan teremthet közösen értéket.

Móczár Gábor, a NÖRI főigazgatójának beszéde a Magyar Tudomány Ünnepe, Nagycenken (Fotó: Magyar Tudományos Akadémia)

Az MTA Székház története és felújítása

A Magyar Tudományos Akadémia sokáig nem rendelkezett saját épülettel, így a korai időkben egy pesti bérházban rendezte be irodáit. Előbb a Kirakodó tér (a mai Széchenyi István tér) hosszanti oldalán álló Deron- (később Nákó-) házban bérelt néhány helyiséget, majd a mai Petőfi Sándor utca 3. szám alatti Trattner-Károlyi-házba költözött. Saját reprezentatív terem hiányában az Akadémia üléseit jobbra a pesti Vármegyeháza dísztermében tartotta. A saját épület kérdése 1848 idején sem rendeződött.

Az MTA Székházának látképe a Duna felől 1920-ban (Kép forrása: Építészfórum)

Az Akadémia székházának létrehozása nemzeti üggyé válik

1858-ban báró Sina Simon nagy összegű, nyolcvanezer forintos adományt tett a Magyar Tudományos Akadémia székházának megépítésére. A magyar tudományosság legfőbb intézményének székháza, illetve annak

létrehozása ennek hatására nemzeti üggyé vált. Az adomány országos mozgalmat indított el, amely váratlanul nagy visszhangra talált.

1860-ra már annyi pénz gyűlt össze, hogy meg lehetett tenni a tervezés és az építkezés előkészületeit. A palota céljára egy kiemelt helyen, a Duna-parton, a Lánchíd pesti hídfőjének közelében

sikerült telket szerezni. Először fordult elő Magyarországon, hogy egy építészeti ügy a művelt közvélemény figyelmének középpontjába került. A tervezés előkészítésére bizottság alakult, amelynek tagjai gróf Desseffy Emil elnök, báró Eötvös József alelnök és gróf Károlyi György lettek. Az elhúzódo, meghívásos pályázat végén Friedrich August Stülernek, a berlini Építészeti Akadémia tanárának velencei neoreneszánsz stílusú tervét fogadták el.

Az építkezés

A palota építése 1862 tavaszán indult meg. Kivitelezését Szkalnitzky Antal, a tervező egykori berlini tanítványa és Ybl Miklós irányította. A kőművesmunkát Diescher József építőmester vállalta. A palota építése a magyar építész szakma tanuloterepéül is szolgált. Az épület alapjai még 1862-ben elkészültek. 1863-ban húzták fel a falakat, a bokrétaünnepélyre ugyanezen év augusztus 29-én került sor. 1864-ben elkészült a belső kialakítás és díszítés nagy része, de a munkálatok még 1865-ben is folytatódtak. 1865 tavaszán

megkezdődött a beköltözés, az első ülést április 24-én tartották a Heti ülés-teremben. Az ünnepélyes megnyitóra 1865. december 11-én került sor.

A palota kivitelezési munkáinak döntő részét magyar iparosok végezték, így Kauser János és Hofhauser Lajos a kőfaragómunkát, Halász László a homlokzatok ornamentális szobormunkáit, Szabó József pedig az asztalosmunkát. Gerenday Antal személyében hazai mester faragta a márványoszlopokat, és Schlick Ignác pesti cége gyártotta az öntöttvas oszlopokat, a lépcsőkorlátokat és a kandelábereket is. A homlokzat szobrászati díszítését azonban külföldi mesterek végezték.

Az Akadémia utcai homlokzat elején a falba mélyesztve hosszú bronzrelief látható, amely az Akadémia alapításának híres jelenetét ábrázolja, középen gróf Széchenyi István méltóságteljes alakjával. Holló Barnabás szobrász reprezentatív munkáját 1893-ban illesztették a helyére.

A székház az Akadémia telkének csak az előlő, nagyobb részét foglalta el. A telek hátsó részére egy bevételt hozó bérházat szántak, amelynek tervezésére Ybl kapott megbízást 1863-ban. A palotához hátulról kapcsolódó

Az MTA Székházának felújítás alatt álló díszterme (Fotó: Dr. Oberfrank Ferenc)

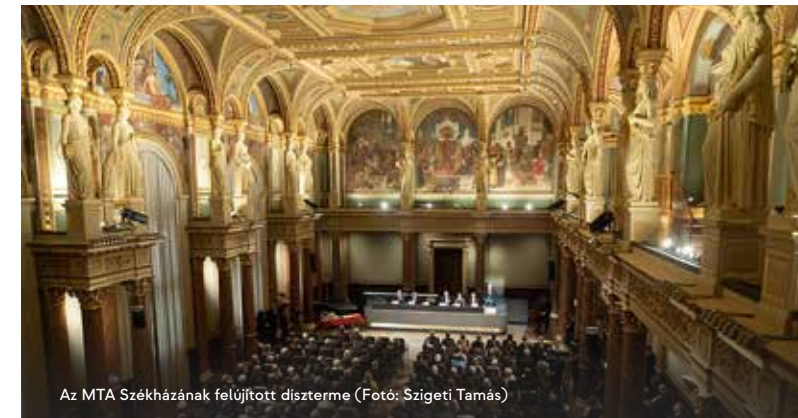
négymeletes épületrész – az egykori bérház, a mai könyvtár – ugyancsak hellenizáló neoreneszánsz stílusban készült, a funkciójának megfelelő, egyszerű, letisztult formában.

A székház építésének költsége a berendezéssel és díszítéssel együtt mintegy 800 000 forintot tett ki, a bérházzal együtt pedig közel egymillió forintba került.

Az épület funkciói

Az Akadémia palotáját több funkció ellátására tervezték. A magyar fővárosban még kevés középület állt ekkor. A palota helyiségei elsődlegesen a tudós intézménynek adtak otthont. Idekerültek különböző hivatali helyiségei, kétszintes Díszterme és Heti ülésterme. Az Akadémia könyvtárát az épület földszintjén rendezték be, itt kapott helyet az olvasóterem és a könyvgyűjtemény raktára is.

A palota egyik rendeltetése volt az Esterházy-gyűjtemény befogadása is. E célból alakították ki a harmadik emelet felülvilágítós tereit és a második emelet dunai szárnyának kariatidákkal díszített teremcsorát. Az Esterházy-képtár 1865-ben érkezett meg, és 1905-ig volt itt. Ezt követően az újonnan elkészült Szépművészeti Múzeumba szállították át. Helyére a Magyar Nemzeti Múzeum Történelmi

Az MTA Székházának felújított díszterme (Fotó: Szigeti Tamás)

Képcsarnokának kiállítása költözött, amely 1907 és 1939 között volt itt látható. A második emeletre a Magyar Nemzeti Múzeum Növénytára került.

Az Akadémia palotájában lelt otthonra a Kisfaludy Társaság is. Itt jutott hely hosszabb-rövidebb időre az Országos Képzőművészeti Társulatnak, Benczúr Gyula mesteriskolájának, Lotz Károly Női festészeti tanfolyamának és az Akadémia Archaeológiai Bizottmányának is.

Az Akadémia egyes gyűjteményeket, amelyek adományok és hagyatékok formájában kerültek a birtokába, más intézményeknek adott át, elsősorban a Magyar Nemzeti Múzeumnak. A profiljához illeszkedő gyűjtemények és emlékszobák létesítését viszont pártolta. Erre jó példa a számos különlegességet tartalmazó Goethe-gyűjtemény, amely Elischer Boldizsár, eperjesi születésű budapesti ügyvéd adománya. Az alapító fia, gróf Széchenyi Béla 1897-ben az Akadémiának ajándékozta apja számos ereklyéjét és több

értékes tárgyát. A növekvő gyűjteményből az épület első emeletének három termében, 1905. november 3-án nyílt meg a Széchenyi-múzeum. 1914-ben a palota dunai szárnyában kapott helyet Mikszáth Kálmán író gyűjteménye, 1927-ben pedig az Akadémia utcai szárny földszintjén Vörösmarty Mihály költő emlékszobáját alakították ki.

A Magyar Tudós Társaság ügyrendje kimondta, hogy „az iránta és a tudomány körül kiválóan érdemsült elhunyt tagoknak arczképét saját palotájának termeiben elhelyezi”. Fennállásának másfél évszázada alatt az épület különböző helyiségeiben valóságos nemzeti panteon alakult ki az arcképekből.

Háborús károk, helyreállítások, változó funkciók

A palota szerves fejlődésében és működésében a második világháború, majd az azt követő időszak komoly

törést jelentett. Súlyosan megrongálódott az épület, s a benne elhelyezett értékek, elsősorban a gyűjtemények. A második emeleti teremsort – az egykori képtári termeket – sematikusan, a kariatidák nélkül állították helyre. 1950 és 1953 között az épület belső terében több jelentős átalakítás történt Csánk Elemér építész tervei szerint. A földszinten létrehozták a Keleti Gyűjteményt orientális stílusú bútorzattal. Az Akadémia utcai szárny első emeletén kialakították a Tudósklubot, átláthatóbbá és praktikusabbá tették az irodák elrendezését. Megszüntettek több gyűjteményt; anyaguk egy része múzeumokba került.

Mivel az Akadémiai Könyvtár számára kialakított helyiség szűkösnek bizonyult, 1985-től 1988-ig Mányi István építész tervei szerint a hátulról csatlakozó bérházat átalakították az új könyvtár céljaira. Az átalakítás együtt járt a palota teljes felújításával. 1991 és 1994 között sor került a harmadik emeleti egykori

A Magyar Tudományos Akadémia Székházának felújított homlokzata (Fotó: Szigeti Tamás)

képtár helyreállítására, és megnyílt itt az Akadémia Művészeti Gyűjteményének kiállítása, amelyben az intézmény legértékesebb, legbecsebb műtárgyait helyezték el.

Megújulás több ütemben

2023 nyarán indult el az épület felújításának első üteme, amelynek során megújulnak és kibővülnek az Akadémiában őrzött nemzeti kincseket bemutató kiállítóterek is. Az alapításának 200 éves évfordulóját 2025-ben ünneplő Magyar Tudományos Akadémia

egy, a mostaninál jóval nyitottabb, korszerűen felszerelt és fenntarthatóan működő épületben fogadhatja majd a tudomány iránt érdeklődőket és a tudományos közösség tagjait.

Ebben a fázisban az egyik legnagyobb feladat a tető teljes körű felújítása volt, ami a beázások és a szerkezet előre-gedése miatt már nem volt halasztható. Az eredeti pompájában felújított Díszteremben a teljes gépészeti, erős- és gyengeáramú felújítás mellett új audiovizuális rendszer, világítás és moduláris, az adott rendezvényhez alakítható berendezés kapott helyet. Teljes

restaurálásra kerültek Lotz Károly 1886 és 1891 között készült szekciói, és újjászületett Schickedanz Albert belsőépítészeti dekorációja is. Az első ütem részeként újult meg a Művészeti Gyűjtemény kincseit bemutató harmadik emeleti Képtár is, továbbá a Duna felőli szárny tetőterében új kiállítóterek is kialakításra kerültek. A székház rekonstrukciója 2026 után is folytatódni fog.

Dr. Oberfrank Ferenc

kutatóorvos,

a Magyar Tudományos Akadémia
köztestületi igazgatója

A Magyar Tudományos Akadémia Székházának felújított homlokzata (Fotó: Szigeti Tamás)

A Magyar Tudós Társaság és a Magyar Tudományos Akadémia története

A Magyar Tudományos Akadémia 2025-ben ünnepli alapításának 200. évfordulóját. A világ számos más, tudományos és művészeti akadémájától eltérően a Magyar Tudós Társaságot nem fejedelmi alapító aktus, hanem közadakozás hozta létre. A modern magyar nemzetnek és az Akadémiának ugyanarra az időpontra esik a születésnapja, közös a története.

Holló Barnabásnak az MTA alapítását ábrázoló bronz domborműve (1891-93) az MTA Székházának Akadémia utcai falán (Fotó forrása: mta200.hu)

A társaság felállítására irányuló felajánlások a magyar rendi országgyűlés főúri és nemesi résztvevőinek körében kezdődtek 1825-ben, majd jóval szélesebb körre terjedtek ki. Az intézményt törvénybe iktató 1827. évi XI. törvény-

cikk „A hazai nyelv művelésére föllállítandó tudós társaságról vagy magyar akadémiaról” címet viseli, s rögzíti, hogy az alapítás „a hazai nyelvnek nemcsak terjesztésére, hanem a tudományok és művészetek minden nemé-

ben leendő kiművelésére is” irányul. E célkitűzés kezdettől fogva összekapcsolódott a mind a magyar nyelv palálozásában, mind a nemzeti kultúra képviselésében kitüntetett jelentőségű szépirodalom alkotó művelésével.

Az MTA megalapítása. Nyomdai nyomat. Forrás: MNM; megjelent az „Elemi népiskolai szemléltető faliképek” sorozat részeként (Kép forrása: mta200.hu)

Az 1830-ban megválasztott első tagok között ott találjuk két emberöltő magyar irodalmának meghatározó szereplőit, közöttük a magyarság kulturális identitására máig jelentős hatással bíró nemzeti klasszikusokat (Kazinczy Ferencet, Kisfaludy Sándort és Károlyt, Berzsenyi Dánielt, Kölcsey Ferencet, Vörösmarty Mihályt) is. Első évtizedeiben az Akadémia mindenekelőtt a magyar nyelvi mozgalmat, a szépirodalmat, a bölcsészeti tudományokat és a jogtudományt mozdította elő a magyar nemzeti kultúra kiterjesztése, a nemzeti múlt feltárása, a nemzeti közpolitika jogi kereteinek megalkotása céljából. A természettudományoknak a nemzetközi tudományos élettel párbeszédet folytatni képes kiművelése, intézményes alapjaik megteremtése csak a 19. század utolsó évtizede-

iben jelentkezett ezekkel egyenrangú célkitűzésként. Ekkortól vált kiegyensúlyozottabbá az a kettős küldetés, amelyet a ma hatályos akadémiai törvény preambuluma ír le: „A Magyar Tudományos Akadémiát a nemzet a magyar nyelv ápolására, a tudomány szolgálatára hozta létre”.

A 19. század első fele Közép-Európában a modern nemzetek és nemzeti identitások kialakulásának időszaka. Ez közjogi értelemben is igaz; nem véletlen, hogy az Akadémia megalapításának évét hagyományosan a reformkor, a modern állami intézményekért folyó küzdelem kezdetének tekintik. A magyar állam politikai, jogi, közgazdasági kereteit kialakító tudósok jelentős részben az Akadémia tagjai közül kerültek ki. A magyar nemzet kulturális identitásának, történelmi tudatának, irodalmi, szellemi és művé-

szeti hagyományainak a megformálásához pedig a magyar állam hosszú évtizedekig nem is rendelkezett más olyan intézménnyel, amely erre a kivételes feladatra vállalkozhatott volna.

A modern magyar nemzet és a Magyar Tudós Társaság története számos ponton összefonódik. Dicsőséges és tragikus korszakaik is egybeesnek. Az 1848-ban megalakult első magyar nemzeti kormány nyolc minisztere közül öt (Széchenyi István, Deák Ferenc, Eötvös József, Szemere Bertalan, Mészáros Lázár) az Akadémia tagjai voltak. A forradalom vérbe fojtása után az abszolutista kormányzat az Akadémia működését is korlátozta, új akadémikusok megválasztására legközelebb csak 1858-ban kerülhetett sor. Ekkor lett a testület tagja például Arany János és Jókai Mór.

A kiegyezéssel beköszöntő gazdasági felvirágzás és társadalmi átrendeződés a kultúrában is új korszakot nyitott, de az Akadémia továbbra is élen járva

pótlás nélkül elvette földjeit, épületeit. Az első világháború után a kultusz-miniszter, Klebelsberg Kuno konszolidálta az intézményt.

hatja ki az országot, ha Széchenyi kezdeményezéséhez tér vissza: a „kiművelt emberfők” gyorsan növekvő számában, felkészültségük igényességében talál

A Magyar Tudományos Akadémia alapítása a Vasárnapi Újság grafikáján (Kép forrása: mta200.hu)

biztosította a nemzeti hagyományok feltáráshoz és a nemzeti kulturális identitás megerősödéséhez szükséges intézményes kereteket, a társadalmi modernizáció számára pedig a közjogi és közgazdasági gondolkodás fórumait (tudományos társaságok, pályázatok, könyvkiadás, folyóiratok). Az Akadémia máig megőrizte az e történeti sorsközösségből, a közpolitika számára is iránymutató szerepéből fakadó különleges hitelességét és tekintélyét.

A 20. századtól kezdődően az Akadémia az állami költségvetésből évente folyósított támogatásnak köszönhetően tudott fennmaradni. Saját vagyonát a világháborúk és az azokat követő inflációk tizedelték meg, majd a kommunista berendezkedés kár-

A kivételes politikus azóta sem látott sikerrel fogadtatta el a felismerést, hogy a történelmi Magyar Királyság összeomlásából, a gazdasági válságból és a társadalmi paralízisből az mozdít-

erőforrást ahhoz, hogy a magyarság számára regionális vezetőszerpet biztosíthasson. A kultúrnemzetté válás programja az iskoláztatás általános szorgalmazása mellett értékes

Berzeviczy Albert és Klebelsberg Kuno az Akadémia ülésén (Kép forrása: mta200.hu)

Az MTA Székháza 1880 körül (Kép forrása: mta200.hu)

magaskultúra megteremtését is célozta, s ebben az egyetemi fejlesztések mellett is megmaradt az Akadémia kiemelt szerepe. Az állami támogatás nagyvonalúsága ugyanakkor Klebelsbergnél együtt járt az akadémiai ügyekbe való beavatkozástól való tartózkodással: „...nem szabad visszaélnünk azzal, hogy az Akadémia ma nehéz szituációba került [...]. Nekünk akkor, amikor az Akadémiának az állami szubvenciót felajánljuk, [...] garanciával kell körülbástyáznunk az Akadémiát arra nézve, hogy a jövő kormányoknak se juthasson eszébe és ne is álljon módjában az Akadémia tudományos működését befolyásolni” – fogalmazott.

A második világháború után, a koalíciós idők elmúltával, a kommunista hatalomgyakorlás kezdetén úgy tűnt, hogy a Horthy-korszak konzerva-

tív szellemi életéért felelőssé tett Akadémiát teljesen kiszorítják a tudományos élet irányításából; a Magyar Kommunista Párt szovjet mintára egy országos tudományos tanács felállításával kívánta perifériára tenni. Tagságának csaknem felét megfosztották akadémiai jogaitól, a művészeket befogadó alosztályát 1949-ben feloszlatták. Végül az eredeti szándék ellenkezője történt: a tisztogatáson átesett Akadémia már alkalmas volt arra, hogy a kommunizmus évtizedeiben mintegy tudományos minisztériumként működjék. Ez volt az az időszak, amikor felépítette kivételes jelentőségű, a bölcsészet-, a társadalom-, a természet- és a műszaki tudományok legszélesebb körét felölelő kutatóhálózatát, a kommunista ideológia által uralt időszakban az alapkutatások szerves rendszerét egészeiben kép-

viselő egyetlen országos intézményt, amely még a legkényesebb, bölcsészeti és társadalomtudományi területeken is el tudta érni, hogy kutatásai számára bizonyos mozgásteret, csak korlátozott hatékonysággal működő politikai kontrollt, az elvárásoktól való viszonylagos függetlenséget biztosítson. A Klaniczay Tibor által már a hatvanas évek végén kezdeményezett, s másfél évtizedes küzdelem után végül 1983-ban megindított, egy évtizeden át a kulturális kormányzat és az Akadémia által együttesen irányított tárcaszintű kutatási főirány (ma azt mondanánk: nemzeti stratégiai alapkutatás), a „Kulturális és történelmi emlékeink feltárása, nyilván-tartása és kiadása” program keretében több mint négyszáz alapvető kézikönyv készült el és jelent meg a történet-, irodalom-, nyelv-, néprajz-,

Márai Sándor székfoglalója az Akadémián (Kép forrása: mta200.hu)

zenetudomány, könyvészet, régészet, művészet-, egyház-, oktatás-, egyetem-, tudománytörténet területén: szótárak, névtárak, lexikonok, bibliográfiák, katalógusok, repertóriumok, forrás- és kritikai kiadások, történeti földrajzi kiadványok, helységnévtárak, topográfiák. A Hóman Bálint kultuszminisztersége alatt, 1941-ben felállított Teleki Pál Intézet 1948-as felszámolása után három és fél évtizeddel ez a program vállalta fel és teljesítette először a maga teljességében a kulturális hagyományok megőrzését és dokumentálását célzó nemzeti kultúrpolitika küldetését.

A kommunista uralmat követő rendszerváltáskor az Akadémia is alapvető változásokon esett át. Kizárt tagjait – nagyrészt posztumusz – 1989-ben rehabilitálta, tagságukat helyreállította; a művészetek befogadására 1992-ben

A Tudományos Akadémia közgyűlésének közönsége 1934-ben (Kép forrása: mta200.hu)

társintézményt alapított, a Széchenyi Irodalmi és Művészeti Akadémiát.

Az 1994-ben hatályba lépett akadémiai törvény a Magyar Tudományos Akadémia működését köztestületi alapra helyezte, vagyis képviselői elven helyet biztosított benne az egyes tudományágak valamennyi magyarországi művelőjének. Testületei, bizottságai azóta a szakmai szervezetek legszélesebb körű bevonásával szerveződnek, s az egyes tudományterületek önrendelkezését biztosítják.

Az Akadémia 2019-ben megújította küldetésnyilatkozatát; új jogi lehetőségei birtokában, pályázati úton értékeli és tanúsítja a magyarországi kutatóhelyek kiválóságát; továbbra is részt vesz a tudományirányításban, saját és átruházott forrásokból pályázatokat mű-

ködtet a tudományos könyv- és folyóiratkiadás finanszírozására, a tudományos társaságok fenntartására, nemzetközi konferenciák hazai szervezésére és külföldi konferenciákon való részvételre, a kutatóknak karrierjének előmozdítására, a határon túli magyar kutatóhelyek támogatására, kiválósági pályázatokon Bolyai-ösztöndíjat ítél oda egyéni kutatóknak, a nagyon kompetitív Lendület-pályázatokat pedig olyan kutatócsoportoknak szánja, amelyek nemzetközi pályázati megmérettetésre készülnek fel. A teljes magyar kutatói közösség újradinamizálásában, forrásokhoz juttatásában, minőségének erősítésében, életpályamodelljeinek kialakításában ma is kulcsszerepe van.

A lankadatlan tevékenység magabiztos, nyugodt ereje, a nemzeti közös-

ség hasznára való törekvés öntudata, a nemzetközi tudományos és tudományszervezési, tudományirányítási trendekkel való egyenértékű partnerség kiegyensúlyozottsága – mindezek az Akadémia mai jellemzői. A kétszáz éves történet összes tapasztalata egybevág: a tudomány szakmai és etikai mércéivel, a nemzeti és az emberi közösség javára végzett, következetes és fáradhatatlan cselekvésnek ma sincs alternatívája, és nemigen tehető ennél vonzóbb ajánlat a társadalom számára.

Kecskeméti Gábor
irodalomtörténész,
az MTA200 Elnökségi Bizottság
elnöke,
az MTA rendes tagja

Bartók Béla akadémiai székfoglalója a Magyar Tudományos Akadémián (Kép forrása: mta200.hu)

Magyar tudományosság külföldön

A magyar tudományosság nem korlátozódik az ország jelenlegi területére: a mai napig jelentős tudományos közösségek működnek a szomszédos országok magyarlakta vidékein, sőt, a nyugati diaszpórában is.

A Magyar Tudományos Akadémia (MTA) külső tagjai

2025 őszén az MTA-nak a 365 rendes és levelező tag mellett 197 külső tagja van. A külső tagok közel fele az Amerikai Egyesült Államokban él, 23 akadémikus Romániában, 7 Szlovákiában, továbbá 2–2 fő Ukrajnában és Szerbiában, illetve 1 fő Horvátországban lakik. A határon túli magyar akadémikusok többsége saját szülőföldjén maradván is aktív tagja a magyar tudományos életnek.

Jellegzetes különbség mutatkozik azonban a tudományterületi megoszlásban a belföldi és külső tagok között. A humán- és társadalomtudományok aránya a hazai akadémikusok körében 22,2%, míg a határon túliaknál 50% – azaz a külső akadémikusok fele bölcsész vagy társadalomtudós. Ezzel szemben az élettudományok (pl. orvostudomány, biológia) területén a belföldi akadémikusok 30,1%-a dolgozik, míg a külsőeknek csupán 10%-a tartozik ide. Az élettelen természettudományok (matematika, fizika, kémia, műszaki terület stb.) részaránya a belföldiekénél 47,2%, a külsőiekénél 40%.

Ezek az eltérések azt mutatják, hogy a határon túli magyar akadémikusok körében sokkal nagyobb arányban találunk úgynevezett „nemzeti tudományokat” művelő kutatókat – nyelvészeket, irodalomtudósokat, történészeket, néprajzosokat –, akiknek munkája a nem-

zeti identitás megőrzése szempontjából kiemelten fontos. Ezzel szemben a természettudományok művelői közül kevesebben maradnak szülőföldjükön: ők gyakran Magyarországon vagy Nyugaton folytatnak kutatómunkát.

Külső köztestületi tagok

A magyar tudományos élet nemzetközi beágyazottsága nemcsak az akadémikusok révén mérhető, hanem az MTA köztestületének külső tagjai által is. A köztestületi tagok az MTA nem akadémikus tagjai, akik tudományos fokozattal rendelkeznek, és önként csatlakoztak az Akadémiához.

2025-ben világszerte 18 927 köztestületi tagja volt az MTA-nak, akiknek 96,6%-a, azaz túlnyomó többsége a Kárpát-medencében él. Magyarországon 16 714, a határainkon túli Kárpát-medencei területeken pedig 1570 fő. A határon túli köztestületi tagok földrajzi megoszlása azonban meglehetősen egyenetlen. A legnagyobb létszám a magyarlakta nagyvárosokban és egyetemi központokban található, ami érthető módon összefügg a felsőoktatási és kutatási infrastruktúrával.

Határon túli magyar tudományos szervezetek és közösségek

A Magyar Tudományos Akadémia az elmúlt két évtizedben kiépítette

regionális partnerhálózatát a szomszédos országokban, és a külső magyar tudósok saját szervezetekbe tömörültek. Négy ilyen, az MTA-hoz kötődő – de jogilag független, civil – szervezet működik a Kárpát-medencében, amelyek mind a mai napig aktív szerepet játszanak a magyar tudományosság támogatásában. Emellett léteznek mély történelmi gyökerű, széles tagságú civil tudományos egyesületek is.

Erdély

2007-ben alakult meg Kolozsváron az MTA Kolozsvári Területi Bizottsága (KAB), az első határon túli akadémiai szervezeti egységként. Kezdetben az Erdélyi Múzeum-Egyesületbe integrálva működött, ma már önálló. 2025-ben az MTA erdélyi közösségéhez 23 akadémikus (külső tag) és 928 köztestületi tag tartozott. Kétharmaduk Kolozsváron (18 akadémikus + 350 tag), Marosvásárhelyen (2 akadémikus + 149 tag) és Nagyváradon (96 tag) él. Az erdélyi tagság 38%-a Székelyföld településein él, főként a nagy múltú magyar iskolavárosokban.

Az MTA KAB tagok munkahelyeit tekintve a következőt állapíthatjuk meg: a BBTE (31%), a Sapientia EMTE (24%), a Marosvásárhelyi Orvosi és Gyógyszerészeti Egyetem – MOGYE (6,5%) és a Partiumi Keresztény Egyetem – PKE (5%) foglalkoztatja

Gróf Mikó Imre (Kép forrása: Erdélyi Digitális Adattár)

a legtöbb erdélyi magyar kutatót. Tudományterületi megoszlásuk közel fele-fele arányban (51% vs. 49%) oszlik meg a társadalom- és természettudományok között. Kolozsváron és Sepsiszentgyörgyön a bölcsészettudományi profil erősebb (60–70%), Csíkszeredában és Marosvásárhelyen az élettudományok vannak jelen nagyobb súllyal (30–40%), míg Nagyváradon,

Brassóban és Temesváron a műszaki-természettudományi irány dominánsabb (40–60%).

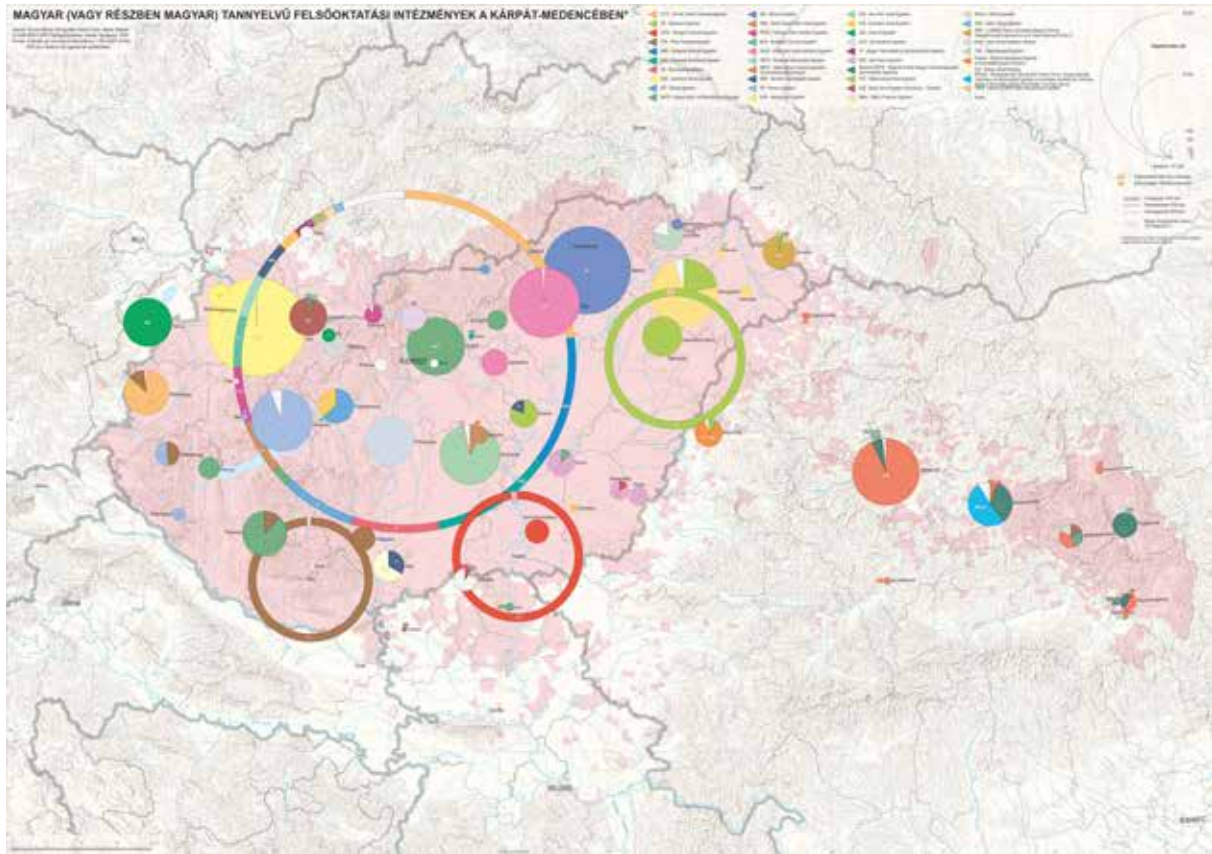
Erdélyben működik az 1859-ben gróf Mikó Imre által alapított, a kommunista rezsim által 1949-ben betiltott, majd 1990-ben újjászülött Erdélyi Múzeum-Egyesület (EME) is. Az EME ma is az erdélyi magyarság legnagyobb tudományos civil szervezete, több mint

3600 taggal. Bár az EME-tagsághoz nem szükséges tudományos fokozat, az erdélyi magyar értelmiség jelentős része – gyakran az MTA KAB-tagság mellett – belépett az egyesületbe. Az EME kutatóintézetet tart fenn, konferenciákat szervez, kiadványokat jelentet meg. Tagjainak tudományági megoszlása hasonló az MTA egészéhez (kb. egyharmad társadalomtudomány, kétharmad természettudomány), de figyelemre méltó, hogy 50%-uk orvos végzettségű. Ennek köszönhetően az EME-tagság szinte teljesen lefedi az egész erdélyi magyar nyelvterületet. A legtöbb EME-tag (701 fő) Marosvásárhelyen él, köszönhetően a város híres orvosi egyetemének. Kolozsváron – Erdély legnagyobb egyetemi központjában – az EME-tagság közel hatszorosa a nagyváradinak, noha a két város magyar népessége hasonló nagyságrendű.

Felvidék

A felvidéki magyar tudósok körében kisebb arányú az MTA-hoz való kötődés, de így is 7 akadémikus és 224 köztestületi tag él Szlovákia területén (2025). Többségük (82%) a Pozsony–Komárom–Nyitra háromszögben koncentrálódik, ahol magyar nyelvű, illetve magyarul is oktató egyetemek és kutatóhelyek működnek (pl. Selye János Egyetem, Komárom; Konstantin Filozófus Egyetem, Nyitra; a pozsonyi Comenius Egyetem magyar tagozatai).

A felvidéki MTA-tagok 2013-ban hozták létre a Szlovákiai Magyar Akadémiai Tanácsot (SZMAT), egy civil szervezetet, amelynek célja a szlovákiai magyar tudományos és kulturális tevékenység támogatása, eredményeinek terjesztése és a fiatal kutatók segítése. A legtöbb SZMAT-tag Komáromban

(42 fő), Pozsonyban (34 fő), Kassán (23 fő) és Nyitrán (21 fő) él.

A felvidéki magyar tudósok körében nagyon magas a bölcsészettudományi területek aránya: egyes csallóközi városokban (pl. Somorja, Dunaszerdahely) a helyi magyar kutatók 75–100%-a humán területen dolgozik. Ezzel szemben Pozsonyban és Kassán az átlagnál több műszaki és természettudományos szakember van jelen. Feltűnően alacsony viszont a felvidéki magyar orvosok és agrártudósok száma, ami a többi határon túli nagy régióhoz képest az élet tudományi terület képviselésének jelentős elmaradását jelenti.

Kárpátalja

A háború sújtotta Ukrajnához tartozó Kárpátalja magyar tudományos közössége kis létszámú ugyan, de rendkívül összetartó. Az MTA nyilvántartása szerint 2025-ben Kárpátalján 2 akadémikus és 178 köztestületi tag él. Ők 2015-ben hozták létre a Kárpátaljai Magyar Akadémiai Tanácsot (KMAT), amely a helyi magyar kutatók érdekképviselői szervezete. A tagság szinte kizárólag a magyar lakta, határ menti sávban él: központjai Ungvár és vidéke (98 tag), illetve Beregszász és környéke (40 tag). Ungváron a magyar tudósok nagy része

az 1945-ben alapított Ungvári Nemzeti Egyetemen dolgozik – közülük többen orvosok, fizikusok, matematikusok, történészek. Az egyetemen belül működő Ukrán–Magyar Oktatási–Tudományos Intézet fontos szerepet játszik a magyar nyelvű képzésben.

Beregszász a kárpátaljai magyar kultúra központja: itt található a már említett Kárpátaljai Magyar Egyetem (KME), amely a helyi magyar értelmiség utánpótlását biztosítja. A beregszászi magyar kutatók túlnyomó többsége bölcsész és társadalomtudós (nyelvészek, irodalmárok, történészek), kisebb részük természettudós (pl. földtudományi szakemberek).

Vajdaság

A vajdasági magyar tudósok 2008-ban hozták létre Újvidéken a Vajdasági Magyar Akadémiai Tanácsot (VMAT), hogy az MTA helyi partnereként koordinálják a vajdasági magyar tudományos életet. 2025-ben Szerbiában 2 akadémikus és 222 köztestületi tag él. A közösség két pólus köré szerveződik: Újvidék és környéke (93 fő), illetve Szabadka és vonzáskörzete (73 fő).

Az újvidéki magyar kutatók túlnyomó része az Újvidéki Egyetemen dolgozik, jellemzően jogász, közgazdász, bölcsész (nyelvész, irodalmár), agrár vagy műszaki tudományterületeken. Hasonló területeken tevékenykednek a szabadkaiak is, akik közül sokan ugyancsak az Újvidéki Egyetem alkalmazásában állnak – részben annak szabadkai

Tanítóképző Karán vagy Műszaki Főiskoláján.

A VMAT további tagjainak zöme a Tisza mente magyar többségű kisvárosaiban él (pl. Magyarakanizsa, Zenta, Ada, Óbecse). A magyar Tisza mente központjában, Zentán feltűnően sok az élettudományi kutató (biológus, orvos, agrármérnök).

Európa és a tengerentúl

A Kárpát-medencén kívüli Európában és a tengerentúlon élő magyar származású tudósközösség is számottevő, bár kevésbé szervezett. 2016-ban Kaliforniában megalakult az Amerikai Magyar Akadémikusok Társasága (AMAT/AHAA), amely évente rendez konferenciákat, valamint elősegíti a kapcsolattartást az MTA és

az amerikai magyar tudósok között.

Európán és Észak-Amerikán kívül már jóval kisebb a magyar tudósok jelenléte: mindössze néhány tucat köztestületi tag él Ausztráliában, Izraelben vagy Dél-Amerikában. Az előbbieket között több a műszaki és természettudós (pl. Ausztráliában sok a mérnök és kémikus), míg Izraelben, Brazíliában és Argentínában viszonylag több a bölcsész és a társadalomtudós a magyar származású kutatók között.

Kocsis Károly

geográfus,

a Magyar Tudományosság Külföldön

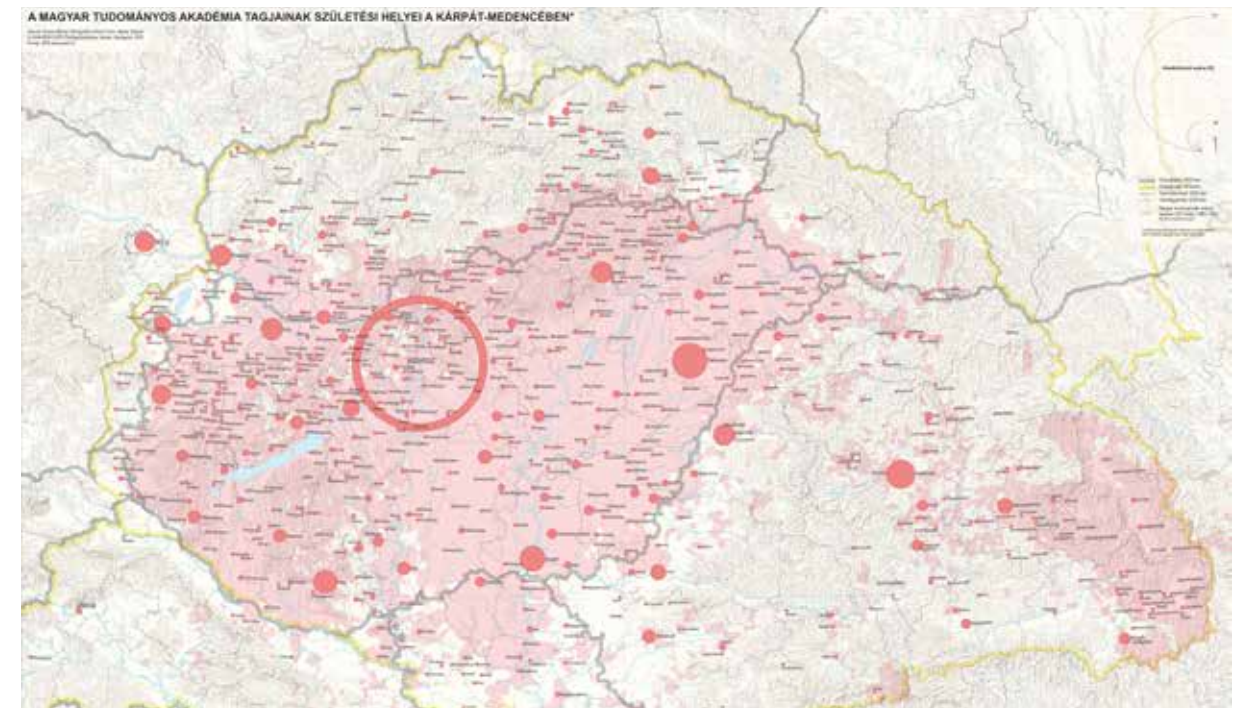
Elnöki Bizottság elnöke,

az MTA rendes tagja

és **Morvai Tünde, PhD**

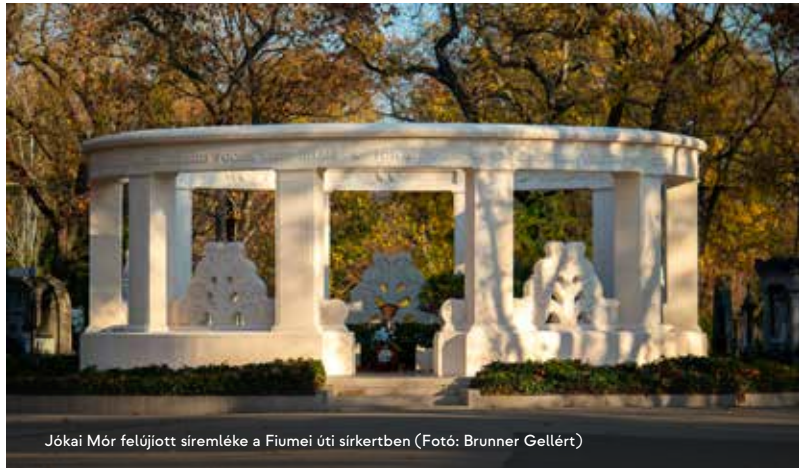
az MTA Határon Túli Magyarok

Titkárságának osztályvezetője

Évfordulós Jókai-futamok Pozsonytól Komáromig

Hogyan dolgozik a nagy mesemondó, a márciusi ifjak egyike, a császárné kedvenc írója, a Szent István-rend lovagja, a Magyar Tudományos Akadémia igazgatótanácsának tagja a holta után is? Megakadályozhatja-e a halál egy szenzációs, örökbecsű történet befejezését? Mit kezdetünk egy ellenállhatatlanul vonzó svéd idomárnő iránt érzett szerelmünkkel, ha riválisunk történetesen egy Amurat nevű királytigris? Miből készült Jókai Mór első fejfája, és mennyire romantikus az elmúlás? Miért dőlnek le Jókai regényeiben rendre a hipermodern, új kastélyok, és miért maradnak elnyúlhatetlenek a régiek? Mit keres egy prókátor a juhakolban, és miért életmentő a Horatius-olvasás? Hogyan tanulhatsz meg két nyelvet egy hét alatt, miközben elsajátítod az alapvető földtörténeti ismereteket és a delejezésben ugyanolyan jártas leszel, mint a legújabb bécsi tánclépések világában?

Jókai Mór felújított síremléke a Fiumei úti sírkertben (Fotó: Brunner Gellért)

Többek között ezekre a kérdésekre is választ kaphatott a közönség a Szenci Molnár Albert Egyesület *Eppur si muove* – És mégis mozog című irodalmi dél-utánján, amelyre a pozsonyi Comenius Egyetem Magyar Nyelv és Irodalom Tanszékén került sor 2025. november

14-én. Az egyesület felkért több jeles kortárs szlovákiai magyar író, költőt, hogy alkosson meg egy-egy szépirodalmi szöveget Jókai Mór ihletésében, majd rövid alkotói vallomás kíséretében olvassa fel az eredményt a közönségnek. A rendezvényen többek közt

Bárczi Zsófia, Czucz Enikő, Csóka Zsófia, Németh Zoltán, N. Tóth Anikó, Polgár Anikó, Radics Rudolf, Szász Pál, Szász Zoltán és Veres Erika szövegei hangzottak el, az alkotók Eperjestől Nyitrán, Érsekújváron és Komáromon át Pozsonyig az ország legkülönbébb szegleteiről sereglettek össze.

„Jókai egykoriban hozzád járt német igére: / Most te sietsz hozzá nemzeti szóra, Pozsony!” – hirdette Jókai pozsonyi emléktáblája az egykori Szél utca 10-ben, ahol 1835 és 1837 között tanult németül. Most itt, a tanszéken (Comenius Egyetem, Magyar Nyelv és Irodalom Tanszék) méricskéljük az 1890-ben kivésett, remekbe szabott disztichon súlyát. Hát, mi lennénk a „nemzeti szó” maradványai, de a pozsonyi németekből se maradt több. Sőt, ma már a ház sem az a ház, ahol a tábla állt, és a tábla is a Csemadok székházának belterébe került

Jókai Mór emléktábla Pozsonyban (Kép forrása: pozsonyikifli.sk)

a kíváncsi szemek elöl. Jókai Pozsonya a szövegeiben él tovább, többek között a Kárpáthy Zoltán fantasztikusan szellemes és ironikus városleírásában. N. Tóth Anikó egészen friss hangú novellája Jókainak a pozsonyi magyar színház megnyitására írt *Lidérczfények* című prológusának ünnepélyes előadása köré szerveződött. Jókai a korabeli lapok tudósítása szerint kilencszer hajolt meg első emeleti páholyában, és egy ezüst koszorút is kapott a várostól.

Élni nem muszáj, viszont írni igen. Vonhatnánk le a tanulságot, de aki jól ír, az jól él is, legalábbis Jókaival ez történt. Az elkészült írások sokrétűsége és változatossága kifejezetten üdítően egészítette ki a Jókai-ünnep gazdag konferenciaáradatának tudományos élményvilágát. Jókai az egyik felolvasott versben Komáromban (azaz Komárnóban) élő, kétszázéves aggastyánként jelent meg, aki még mindig nem bírt „rendesen” megtanulni szlovákul, és akit megszólalnak a kokárdája miatt, egy másik szövegben kalandos

délszláv élményeiről adott számot, s akadt olyan szöveg is, amelyben kortárs egyetemi hallgatók társaságában sms-ezett, illetve tündökölt, mint bohém fantasy- és sci-fi író. (A novellák és versek előreláthatólag a pozsonyi Irodalmi Szemle jövő januári számában lesznek olvashatók majd.)

Jókai mindig sokkal többet adott, mint kapott. Mikszáthnak az anekdotával üzőtt kétélű játékot adta, Krúdynak a leírás, a nosztalgia, az emlékezés hedonizmusát. Móricznak a leszámolási vágyat a népi világ idealizálásával. Esterházy Péternek a groteszkbe hajló nyelvi kedélyt, de talán még a nevezetes „ontológiai derűhöz” is köze van. Mészölynek a leírás jelentésszerűségét. Háy Jánosnak a történelmi regény ide-oda görbíthető rácszatát. A *jövő század regényében* Sasza asszony (az orosz birodalmat megtestesítő Nihil országának főnöknője) olyan zenekart működtet, amely nem más, mint „emberekből alkotott zenegép”. Nincs innen túl messze Karinthy Fereidője,

de a regény bizonyos tájaitól még Babits Elza pilótája sem repül túl messzire. A párhuzamokat még hosszan sorolhatnánk. Az eleven Jókaival képes örömmel vagy fojtogató dühvel küzde a magyar próza.

Jókai egyik satirikus versében Horatius Jupitertől azt kéri, hogy egy jól menő divatlapot szerkeszt-hessen, Cicero zsíros jogi állást remél, Apelles pedig fotográfusi csarnokot követel. Mit kérne ma egy ilyen satirikus versben Jókai? Egy telenovella sikerszériájának forgatókönyvírói posztját? Médiamogulást? Vagy épphogy egy modern mézgazdaságot, ahol nyugodtan olvashatná a laptopján Horatiust?

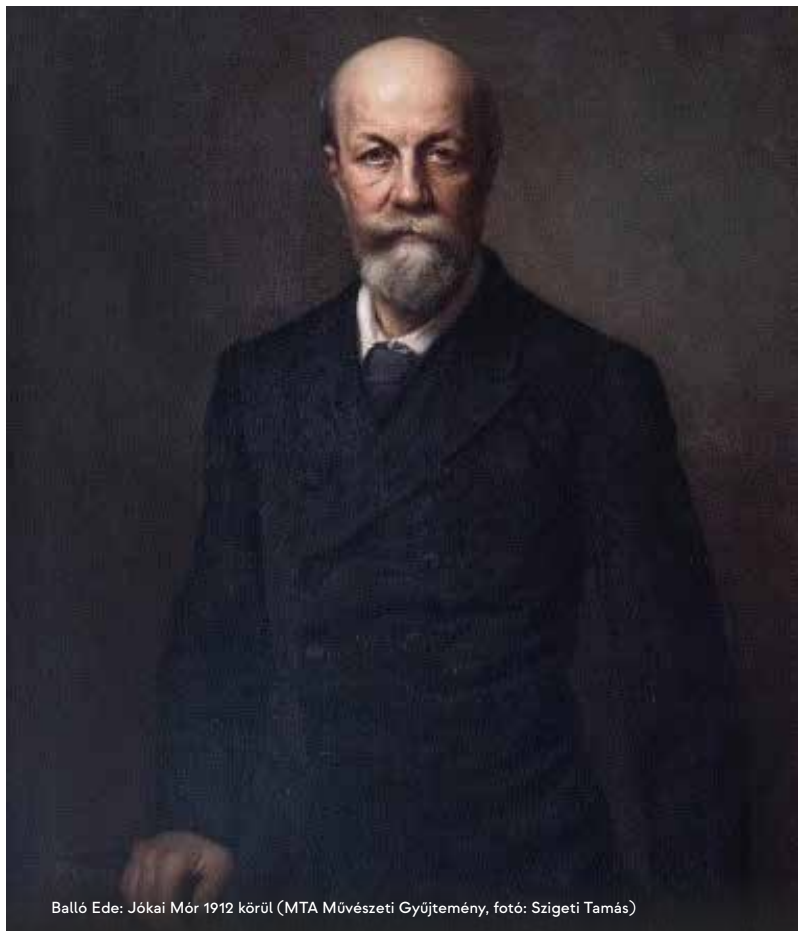
Horatiust minden méhesbe! – szoktam tréfálkozva propagálni a nagy antik költőt Jókai nyomán. Az új földesúr legendás jelenete, amikor Garamvölgyi Ádám Horatiust olvas a méhesben, egyszerre feledhetetlenül groteszk és jelentőségteljes. „A klasszikusok nyelvéhez, mint egy ókori azilumhoz menekülünk néha, mikor az újkor civilizációja nagyon szorongat bennünket” – mondja maga a szerző. Ez a megmosolygatóan szép jelenet a változatos közép-európai nyelvi, politikai és társadalmi tévesztések és tértérnyerések nem kevésbé groteszk dinamikájában önmagában véve is érdekes lehet, de általános értelemben is igaz, hogy a zavar, a kaosz korában az ember a klasszikusokhoz fordul. És érdekes azért is, mert Jókai nyelvé, retorikáját, szövegalkítását eredendően határozza meg a latinos jelleg, az aranykori latin irodalom magyarrá alakított stílusa. A magyar mondat újabb virágkora ez Pázmány nyelvi fordulata után. A latin, mint apanyelv mai mellőzöttsége sokak számára zárja

el egyes Jókai-szövegrészek zsigeri élvezetét, de a humán tudományok „matematikájának” kiveszése az általános oktatási rendszerből egy érvelő, retorikailag képzett értelmiségi típus kiveszését is jelzi. Az, hogy magam is a latin nyelvet választottam a magyar mellé az egyetemen, nem kis részben köszönhető épp Jókainak. Jókaiából tanultuk a történelmet, a szellemes-séget, a nyelvet, sőt, a nyelveket. Egy mai regényben Garamvölgyi alighanem Jókait olvasna, és talán még arra is rászánná magát, hogy uniós pénzből korszerűsítse a gazdaságát.

Jókai a magyar irodalom kartográfusa is: számos helyet, várost, tájat ő vitt fel az irodalom térképére, Pozsonyt és Komáromot is. És mítográfus is, aki nemcsak a múltból, de saját jelenéből emelt eseményeket, egyéneket a mítoszok világába, a kisszerűség és az emberi esendőség fölé.

Komáromban (a Révkomárom szót mindig kerülöm, ha lehet, hiszen a történelmi Komárom „lényege” mindig is a Duna északi oldalán volt) a színház (a Komáromi Jókai Színház) műsorra tűzte Jókai *Az elátkozott család* című drámáját, igaz, itt-ott kiegészítve tipikus, remekül recikálható jókais elemekkel. A látvány, a képi világ felér a mester leírásainak gazdag színeivel, a színészi játék öröndetesen rétegzett, a romantika igazi hévvel izzik, a szenvedélyek tombolnak és harmóniába oldódnak, a sors, a gondviselés erős szövötté szövi a szálakat, és a szemünk láttára alakuló szötteen végül világos kép rajzolódik ki. A közönség életkora változatos, teltház van.

Jókai a fiatalok írója, akik hisznek a szerelem erejében, és abban, hogy a bűnös végül elnyeri méltó bünte-

Balló Ede: Jókai Mór 1912 körül (MTA Művészeti Gyűjtemény, fotó: Szigeti Tamás)

tését. Akik kellőképpen idealisták, és akik átugorják a hosszadalmas leírásokat és fejtegetéseket.

Jókai a középkorúak írója, akik elámulnak a történetmesélés technikáin, és átlátnak Jókai körmönfont célzásain, érzékelik azt a játékot, ahogy közvetett módon leplezi le azt az álmvilágot, amelyet előbb nagy műgonddal megteremt. Akik csodálkoznak, hogy Jókai mennyire jártas a korabeli természettudományokban, és követni tudják a fejtegetéseket, képesek élvezni a nyelvi, kulturális sokszólamúságot.

Jókai az öregek írója, akik a kedély mögött először a fanyar humor mintázatait veszik észre, akik biztonsággal mozognak az időben és az irodalomtörténetben, akik semmi pénzért se hagynák ki a „hosszadalmas” leírásokat, és úgy élvezik Jókai nyelvének ízeit, mint az aszúbor édes cseppjeit.

Csehy Zoltán, PhD
a Széchenyi Irodalmi
és Művészeti Akadémia
tisztelési tagja, irodalomtörténész,
író, költő, műfordító

150 éve született gróf Klebelsberg Kuno – így emlékezik a Nemzeti Örökség Intézete

150 éve, 1875. november 13-án, a partiumi Magyarpécskán született Klebelsberg Kuno, a két világháború közötti Magyarország legnagyobb hatású kultúrpolitikus. Életműve meghatározó szerepet játszott a modern magyar oktatás, tudomány és kultúra alakításában.

A pesthidegkúti Klebelsberg-kastély magyar emlékpontot jelölő sztlé (Fotó: Brunner Gellért)

Vallás- és közoktatásügyi miniszterként kiemelt jelentőségűnek tartotta a magyar nemzeti műveltség és tudomány megerősítését. Nevéhez fűződik a kultúrfőlny politikájának megfogalmazása, amelynek célja a magyarság szellemi és kulturális versenyképességének növelése volt a trianoni országvesztés után. Kezdeményezésére valósult meg a népiskolai hálózat jelentős bővítése, új egyetemek és kutatóintézetek alapítása, valamint a magyar tudományos élet nemzetközi rangjának megerősítése. A kerek évforduló méltó megünneplésére a Kulturális és Innovációs Minisztérium kezdeményezése nyomán az Országgyűlés Klebelsberg Kuno-emlékévvé nyilvánította az idei évet.

A Nemzeti Örökség Intézete (NÖRI) fontos feladatának tekinti, hogy a nemzet nagyjainak emlékét ápolja, így a gróf születésének jubileumára hirdetett emlékévhöz is örömmel csatlakozott, amelynek keretében számos módon tiszteleg Klebelsberg Kuno élete és munkássága előtt. A nagyformátumú kultúrpolitikusra több helyszín és alkotás emlékeztet országszerte, amelyek közül több is közvetlenül kapcsolódik az intézet tevékenységéhez.

A NÖRI mint a Nemzeti Emlékhely és Kegyeleti Bizottság (NEKB) operatív és adminisztratív feladatait ellátó szervezet első kapcsolódási pontja Klebelsberg Kuno életművéhez a miniszter nyughelye. 2006 nyarán a bizottság a nemzeti

sírkert részeként védetté nyilvánította Klebelsberg Kuno sírhelyét, a szegedi dóm altemplomában. A jelenleg több mint 6400 sírt számláló nemzeti sírkert része lehet bármely magyarországi temetkezési hely, ahol a magyar nemzet számára maradandót alkotó személy nyugszik. Az idei kerek évforduló kapcsán az intézet úgynevezett okostáblával jelölte meg az altemplomot. A táblán található QR-kód segítségével a dómot felkereső érdeklődők betekintést nyerhetnek Klebelsberg Kuno és a vele együtt az altemplomban nyugvó személyek életútjába és munkásságába.

A Nemzeti Örökség Intézete munkájának fókuszában nem csak Klebelsberg végső nyughelye áll, hanem más hozzá

Gróf Klebelsberg Kuno vallás- és közoktatásügyi miniszter (Fotó forrása: u-szeged.hu)

kapcsolódó helyszínek is. 2012-ben a Nemzeti Emlékhely és Kegyeleti Bizottság javaslata alapján vált történelmi emlékhellyé a kultuszminiszter hathatós közreműködésével kialakított szegedi Dóm tér és a szegedi egyetem Auditorium Maximumának az épülete.

2025-ben, a jeles évforduló méltó megünneplése végett a bizottság úgy döntött, hogy önálló nemzeti emlékhellyé nyilvánítja a szegedi Dómot és Dóm teret, amely Klebelsberg vallás- és közoktatásügyi miniszterségének egyik ma is álló, szimbolikus memóriája. A Magyarok Nagyasszonya-székesegyház, azaz a Dóm és a Dóm tér a trianoni békediktátum utáni Magyarország szellemi és kulturális újjászületésének jelképe, Klebelsberg Kuno életművének szimbolikus lenyomata, amely egyszerre szolgálta a magyar tudomány, kultúra és hit megújulását.

A nemzeti emlékhelyek történelmünk legfontosabb helyszínei, amelyek a magyar nemzet, illetve a magyarok és az ország területén élő más nemzetiségek összetartozását erősítik,

és identitásképző jellegüknél fogva a nemzet önképében kiemelkedő fontossággal bírnak, továbbá amelyek országos jelentőségű állami megemlékezés színhelyei lehetnek. A Nemzeti Örökség Intézete a legmagasabb állami és egyházi méltóságok jelenlétében, ünnepélyes átadó keretében avatta fel a Dóm mellett álló, nemzeti emlékhelyet jelölő és magyar nemzeti lobogóval ékesített sztélét Klebelsberg Kuno születésének napján, 2025. november 13-án – ezáltal a székesegyház és a tér méltó módon hirdeti Klebelsberg emléket és örökségét.

Gróf Klebelsberg Kuno emlékkoporsója a szegedi dómban (Kép forrása: kozterkep.hu)

A bizottság Klebelsberg Kunohoz kapcsolódó emlékezeti munkáját a Nemzeti Örökség Intézete az emlékévben önálló javaslatokkal is támogatta.

Az intézet kérelme nyomán az NEKB magyar emlékponttá nyilvánította a gróf és felesége egykori pesthidegkúti otthonát, a budapesti Klebelsberg-kastélyt, ahol 1926-tól 1932-ben bekövetkezett haláláig lakott a gróf és családja, miután azt teljeskörűen felújíttatta, átépíttette. A kastély építészeti formái a klebelsbergi eszmeiséget tükrözik: a magyar hagyományok és az európai műveltség harmóniáját. A bizottság döntése alapján azon helyszínek válnak magyar emlékponttá, amelyek az egyetemes vagy a nemzeti közemlékezetben kiemelkedő helyet elfoglaló személlyel összefüggésben meghatározó jelentőséggel bírnak. A kastély a 150. évforduló kapcsán az első olyan magyar emlékpont lett az országban, amelyet a Nemzeti Örökség Intézete kifejezetten az ehhez az örökségi kategóriához, Zsigmond Attila formatervező művész által tervezett sztélével jelölt meg. A két méter magas mészkőből faragott kőoszlop méltóságteljesen hirdeti Klebelsberg Kuno emléket. A sztélén elhelyezésre került egy QR-kód is, amelyet beolvasva az érdeklődők a Nemzeti Örökség Intézete honlapján a kastély történetéről olvashatnak. A mai Klebelsberg-kastély története a 17.

századig nyúlik vissza.

Ekkoriban egy földesúri udvarház és egy vendégház állt itt. Ezt követően Kurcz János Ignác báró, I. Lipót császári és királyi kamarása, Hidegkút birtokosa, majd Buda városa és a Magyar Királyi Kamara volt az épület tulajdonosa. Később a Terstyánszky és a Szunyogh család tagjai birtokolták a területet. A birtok a 19. században került a Parsch család tulajdonába.

Gróf Klebelsberg Kuno a Budapest, Templom utca 12-14. sz. alatti épület-együttest és az azt övező parkot 1922-ben vásárolta meg a Parsch családtól. A telken egy főépület (a mai kastélyépület) és több gazdasági melléképület állt, amelyeket Klebelsberg átépített és új épületrésszel bővített. Klebelsberg és felesége 1926-ban költözött be a kastélyba, de általában csak a nyarakat töltötték itt.

Klebelsberg Kuno 1932-ben bekövetkezett halála után a kastélyban özvegye és húga laktak. Az épületegyüttes egyes részeibe a helyi csendőrör és a Pesthidegkúti Görgei Artúr cserkészcsapat költözött. A II. világháború után bérbe adták az épületet, és üdülőknek használták. 1949 februárjában az állam lefoglalta a kastélyt, decemberben pedig kitelepítette az özvegyet. 1949 és 1954 között a Szakszervezetek Világszövetségének iskolája működött

Okostábla-avatás a szegedi dóm altemplomában (Fotó: Brunner Gellért)

Nemzeti emlékhelyet jelölő sztélé avatása Szegeden (Fotó: Brunner Gellért)

a kastélyban, majd 1958-ig SZOT üdülő, 1958 és 1970 között pedig a Pest megyei Tanács Tüdőszanatóriuma. 1970 és 1978 között a Rókus kórház pszichiátriai és belgyógyászati részlege, 1978-tól a Semmelweis kórház pszichiátriai osztálya volt itt, egészen 1999-ig.

2008-ban visszavásárlással került végül ismét állami tulajdonba a kastély, a Magyar Nemzeti Vagyongazdálkodási Zrt. kezelésébe. Az ingatlan 1999-től a felújítás megkezdéséig (2015-ig) lakatlan volt, így romos állapotba került.

2015 és 2017 között zajlott le a kastély rekonstrukciója. A kastély jelenlegi tulajdonosa a Polgári Művelődésért Oktatási, Kulturális és Tudományos Alapítvány, üzemeltetője a Pro Cultura Kft.

A NÖRI egyik kiemelt célja, hogy a magyar történelem meghatározó alakjainak életútját és szellemi örökségét

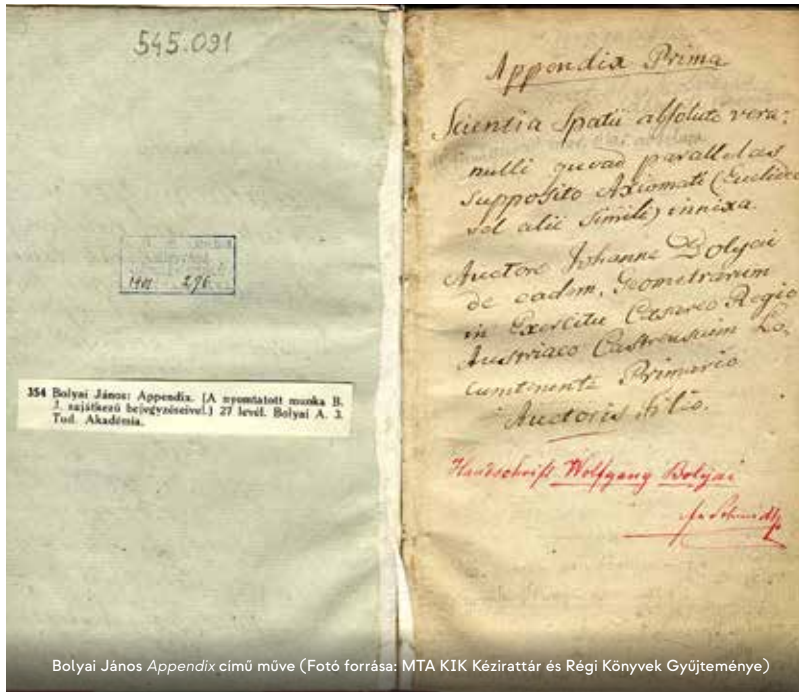
a 21. század eszközeivel, korszerű és fiatalokat is megszólító formában is bemutassa, ezért nemcsak a fizikai, de a digitális térben is megemlékezik Klebelsberg Kuno születésének 150. évfordulójáról. Idén a *Sorsfordítók* című, középiskolásoknak szóló ismeretterjesztő animációs kisfilmsorozata egyik új epizódjában a gróf életét és munkásságát mutatja be.

A jubileum kapcsán a Nemzeti Örökség Intézete sokrétű tevékenységével nemcsak Klebelsberg Kuno emlékét kívánja őrizni, hanem arra is törekszik, hogy életművét a mai kor szellemiségéhez kapcsolva élővé és aktuálissá tegye a jelen és a jövő generációi számára. Az emlékév lehetőséget teremt arra, hogy a kultúrpolitikus életművét és gazdag örökségét a magyar társadalom újra felfedezze: ne csupán történelmi alakját, hanem gondolatait, értékrendjét és nemzetépítő szándékát is közelebb hozza a közgondolkodáshoz. Klebelsberg öröksége ma is érvényes üzenetet hordoz, a NÖRI pedig azon dolgozik, hogy mindez a jövőben is irányítónként szolgáljon a nemzet számára.

**Mészáros Ferenc Miklós
és Skola Balázs János**
a Nemzeti Örökség Intézete referensei

Bolyai János és a magyar matematikusok

A matematika egyike a magyar tudomány legsikeresebb területeinek. Bolyai Jánostól napjaink Abel-díjas kutatóiig kik építették fel ezt a nagyszerű hagyományt? Milyen témákban játszanak nemzetközileg kiemelkedő szerepet a magyar matematikusok? Minek köszönhetők ezek az eredmények? Írásomban ezeket a kérdéseket járom körbe.

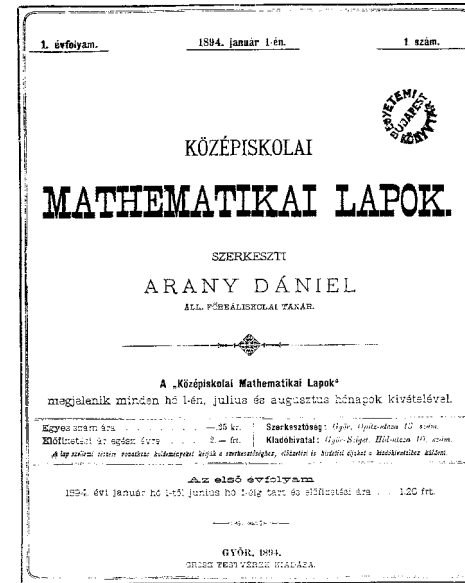
Bolyai János Appendix című műve (Fotó forrása: MTA KIK Kézirattár és Régi Könyvek Gyűjteménye)

A magyar matematika története régebbre nyúlik vissza, mint a Magyar Tudós Társaság 1825-ös megalapítása. Ám ne menjünk túlságosan vissza a múltba, kezdjük történetünket Bolyai Farkassal, aki kétszázötven éve, 1775-ben született. Őt tekinthetjük az első európai rangú matematikusunknak.

A nagyenyedi kollégium diákjaként korán megmutatkozott kiemelkedő tehetsége. Figyelt rá báró Kemény Simon, Alsó-Fehér vármegye főispánja, és felfogadta fia mellé tanuló társnak. 1796-ban a két fiú együtt iratkozott be a göttingai egyetemre. Itt Bolyai Farkas elsősorban matematikát tanult és

összebarátkozott Carl Friedrich Gauss-szal, akit később kortársai a matematika fejedelmének neveztek el. Együtt töprengtek, sikertelenül, azon a kérdésen – ami akkoriban a kutatás homlokterében állt –, hogy hogyan lehetne levezetni Eukleidész híres párhuzamossági posztulátumát a geometria többi axiómájából? Farkas 1799-ben tért haza Erdélybe, majd 1804-ben meghívták a marosvásárhelyi kollégium matematika professzorának. Sokszínű egyéniség volt, diákjai által szeretett tanár. A matematikán kívül sok mindennel foglalkozott, írt verseket és drámákat, néprajzi tanulmányt, foglalkozott gyümölcstermesztéssel és erdészeti kérdésekkel, takarékos kályhákat is tervezett. Matematikai munkásságát a kétkötetes Tentamen című latin nyelvű tankönyvben foglalta össze. Mivel nem magyarul írta, ez a műve nem játszott szerepet abban, hogy 1832-ben a Magyar Tudós Társaság levelező tagjává választották.

Fia, Bolyai János 1802. december 15-én született Kolozsvárott. Bár apja azt szerette volna, ha ő is Göttingába megy tanulni, Gauss nem válaszolt Farkas érdeklődésére, ezért anyagi

A Középiskolai Matematikai Lapok 1. száma
(Kép forrása: www.komal.hu)

lehetőségeik szűkössége miatt más megoldást kellett keresniük. Így aztán János felsőfokú tanulmányait a bécsi Hadmérnöki Akadémián végezte. 1823 szeptemberében mérnökkari alhadnagyként kezdte katonai pályafutását Temesváron. Őt is izgatta a párhuzamosok kérdése, bár apja igyekezett lebeszélni erről: „... az Istenért kérlek! hagyd békét a paralléláknak – úgy irtózz tőle, mint akármicsoda feslett társalkodástól” – írta fiának. Ám Jánost nem lehetett eltántorítani, és hamarosan rájött arra, hogy tévúton jártak, akik ezt a posztulátumot be akarták bizonyítani, mivel nem az euklideszi geometria az egyetlen lehetséges geometriai rendszer. 1823. november 3-án keltezte édesapjának szóló levelét, amelyben bejelentette: „... semmiből egy új más világot teremtettem”. Évekbe telt, mire latin nyelven nyomtatásban is megjelenhetett műve, A tér tudománya. Mivel ez az írás apja Tentamen-jének függelékeként hagyta el a nyomdát,

általában Appendix néven szokás említeni. Ebben kidolgozta az Eukleidész-féle párhuzamossági posztulátumtól független geometria elméletét, beleértve a trigonometriát és a szerkesztéseket is. E forradalmian új gondolatokat a kortársak nem értették meg, csak a Bolyai János 1860-ban bekövetkezett halála utáni évtizedben figyelt fel rá a világ tudományossága, akkor jelentek meg sorra munkájának fordításai olaszul, franciául, németül és angolul, míg aztán 1897-ben magyarul is kiadták. Születésének századik évfordulóján a Magyar Tudományos Akadémia Bolyai-díjat alapított, ami abban az időben a legjelentősebb nemzetközi matematikai díj volt.

(Tudvalevőleg matematikából nincsen Nobel-díj.) Bolyai János csodálatos felfedezését méltán sorolják a matematika csúcsteljesítményei közé. A sztárfizikus Stephen Hawking összeállított egy matematikai szöveggyűjteményt, ami Eukleidésztől Turingig 2300 év legjelentősebb matematikai munkáit tartalmazza angolul. A 21 szerző között, azaz a tudománytörténet 21 legkiemelkedőbb matematikusa között ott találjuk Bolyai Jánost is!

A Bolyaiak elszigetelten dolgoztak, munkájuk értékét csak haláluk után ismerte fel a világ. A hazai matematikai élet – az ország gyors fejlődésével összefüggésben – csak a 19. század utolsó évtizedében vett nagy lendületet. 1891-ben báró Eötvös Loránd elnöklésével megalakult a Matematikai és Fizikai Társulat. A világszerte csodált magyar matematikai tehetséggondozás első intézményei is erre az időszakra

nyúlnak vissza. 1894-ben a társulat megrendezte az első tanulóversenyt az abban az évben érettségizett diákok számára, és ugyanebben az évben jelent meg a Középiskolai Matematikai Lapok első évfolyama is.

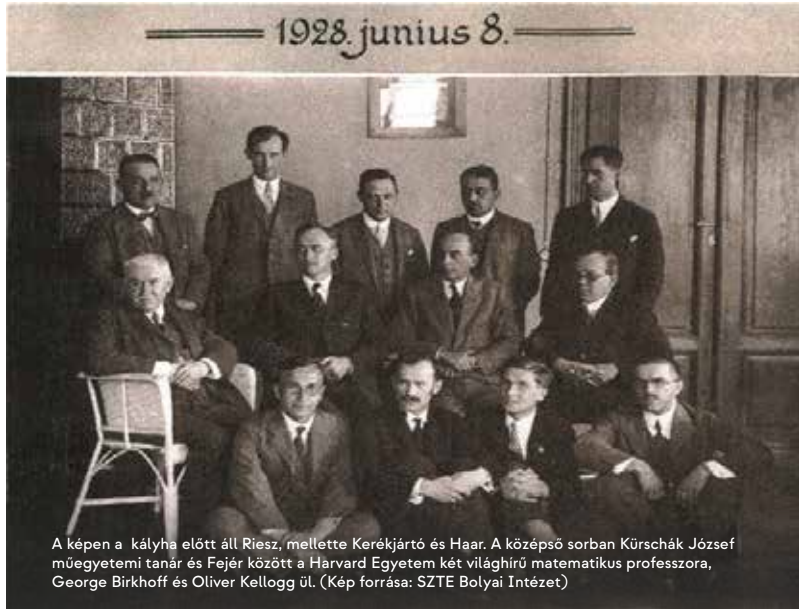
A Lapok rendszeres feladatmegoldói között olyan, később világhírűvé

Ady Endre (középen) és Fejér Lipót
(jobb szélén)
(Kép forrása: Rényi Intézet könyvtára)

vált matematikusokat találunk, mint Győrből Riesz Frigyes vagy Pécsről Fejér (akkor még Weisz) Lipót középiskolai tanulók. Fejér 20 éves korában közölte a Párizsi Akadémia Comptes Rendus című folyóiratában a Fourier-analízist megújító felfedezését. 29 éves korában már a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagjává választották. 1905-től 1911-ig a Kolozsvári Tudományegyetemen tanított, ekkoriban barátkozott össze Ady Endrével is.

Fejér Lipót 1911-től már a budapesti egyetem professzora volt, több generáció felejtethetetlen tanára. Ottlik Géza így írt róla: „...az óráin milyen delejes varázslat töltötte meg az 5-ös tantermet,

hogyan bűvölte-babonázta meg szinte az embert, a puszta lényével”.

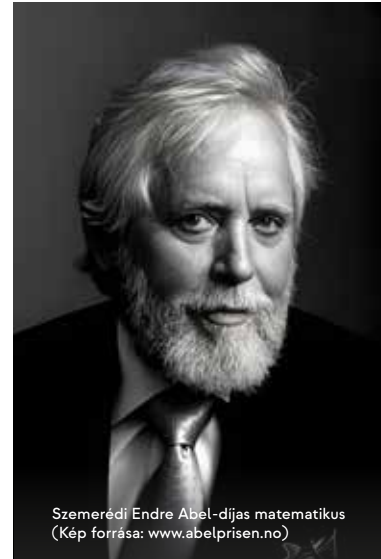
Riesz Frigyes is Kolozsvárott kezdte egyetemi oktatói pályafutását. Trianon után a kolozsvári Ferenc József Tudományegyetemet Szeged városa fogadta be. A szegedi matematikai intézet három professzorának, Haar Alfrédnek, Kerékjártó Bélának és Riesz Frigyesnek – az úgynevezett első triumvirátusnak – a működése alatt nagy nemzetközi elismertséget szerzett. Riesz a 20. század egyik fontos matematikai elméletének, a funkcionálanalízisnek volt az egyik megalapozója.

A budapesti egyetemen sok tehetséges diák hallgatta Fejér előadásait. Például Neumann János, aki – bár egyetemi tanulmányait főként külföldön végezte – 1926-ban a budapesti Pázmány Péter Tudományegyetemen doktorált matematikából. Hazai álláslehetőségek híján, valamint a zsidóellenes törvények következményeként sokan külföldön futottak be fényes karriert. A legismertebb közülük

Erdős Pál, aki először számelméleti eredményeivel érdemelte ki a világ csodálatát. 20 éves volt, amikor Issai Schur berlini professzor elnevezte őt a budapesti varázslónak („der Zauberer von Budapest”). Erdős a 20. század legtermékenyebb matematikusa volt, több mint 1500 tudományos dolgozata a matematika sok-sok különböző területének kérdéseivel foglalkozik: matematikai analízis, számelmélet, halmazelmélet, valószínűségszámítás, ám legfőképpen kombinatorika és gráfelmélet. Ez utóbbiak azok a témakörök, amelyekben a magyar kutatók leginkább meghatározó szerepet játszanak. A világ legelső gráfelméleti szakkönyvét König Dénes írta 1936-ban. (A szegedi fényképen König az álló sorban jobbról a második.) Erdős Pál problémafelvetései rengeteg matematikust inspiráltak, új kutatási területeket indítottak el. Valószínűségszámítási módszerének segítségével akkor is bizonyítani tudta valamilyen adott tulajdonságú objektum létezését, ha

konkrét példát nem is tudott mutatni rá. Erdősnek nem volt állandó munkahelye, otthona, hanem folyamatosan úton volt. A világ minden egyetemén és kutatóintézetében szívesen fogadták. Elmondta legújabb ötleteit és figyelmesen meghallgatta a helyi kutatók eredményeit. Ezekből a beszélgetésekből gyakorta közös munkák születtek – társszerzőinek száma 504.

A második világháború után kibontakozó matematikai életben sok kiemelkedő matematikus jutott egyetemi katedrához: a budapesti tudományegyetemen Turán Pál, Hajós György, Fuchs László, Császár Ákos; a Műegyetemen Egerváry Jenő; Szegeden a második triumvirátus tagjai: Kalmár László, Rédei László, Szőkefalvi-Nagy Béla; Debrecenben Varga Ottó, Rényi Alfréd, Szele Tibor, valamint Aczél János. 1950-ben az akkor 29 éves Rényi Alfréd vezetésével létrejött a Magyar Tudományos Akadémia Alkalmazott Matematikai Intézete (későbbi nevén az MTA Matematikai Kutatóintézete). Rényi is nagyon sok-

oldalú matematikus volt. Első kiemelkedő sikerét a számelméletben érte el, fő területe a valószínűségszámítás volt, de fontos gráfelméleti eredmények is fűződnek nevéhez. Erdőssel közös munkái a véletlen gráfokról alapvető jelentőségűek a hálózatalméletben, ma is sokan idézik.

Ezekben az intézetekben, tanszékeken megteremtődtek a lehetőségek arra, hogy a Középiskolai Matematikai Lapok és a különböző matematikai versenyek feladatain felnőtt fiatalok kibontakoztat-

hassák tehetségüket. Az elért eredmények közül itt csupán a legjelentősebb sikerek bemutatására szorítkozhatunk.

A Norvég Tudományos Akadémia a Bolyai Jánossal egy esztendőben született kiemelkedő norvég matematikus, Niels Henrik Abel (1802-1829) emlékére 2002-ben megalapította az Abel-díjat, amelyet minden évben egy vagy két matematikusnak ítélnek oda. Bár egy évszázaddal fiatalabb, mint a Nobel-díj, magas pénzösszege és átadásának külsőségei hasonlóak ahhoz, így méltán tekinthető a legjelentősebb nemzetközi matematikai díjnak. Nem kis büszkeséggel tehetjük ide a három magyar Abel-díjas képét.

Lax Péter családjával ugyan 16 éves korában el kellett menekülni Magyarországról, és tudományos pályája az USA-hoz kötődik, de alapismereteit itthon szerezte. És noha Szemerédi és Lovász is évekig dolgoztak az USA-ban, a díjjal elismert eredményeket Magyarországon érték el – ami Szent-Györgyi Albert kivételével Nobel-díjasainkról nem mondható el. Lax a differenciálegyenletek elméletében és gyakorlati alkalmazásaiban ért el alapvető eredményeket. Szemerédi és Lovász mindenekelőtt gráfelméleti munkáival érdemelte ki a legnagyobb elismerést.

A Matematikai Kutatóintézet, ami 1999 óta alapító igazgatójának a nevét viseli, az egyetemi műhelyek mellett alapvető szerepet tölt be a hazai matematikai életben. Rendszeresen szervez kisebb-nagyobb nemzetközi konferenciákat, az európai kutatási térség

elismert intézménye. Ezt jelzik az intézet kutatói által elnyert nagy összegű európai uniós pályázatok is. Az első 11 nyertes pályázó összeállt egy tréfás fényképezésre, azóta már két újabb sikernek örülhettünk.

Bízunk abban, hogy hagyományainkra építve a jövőben is a világ élvonalában lesznek a magyar matematikusok.

Pálffy Péter Pál
kutatóprofesszor,
HUN-REN Rényi Alfréd
Matematikai Kutatóintézet,
az MTA rendes tagja

A Magyar Tudományos Akadémia parcellája a Fiumei úti sírkertben

A Fiumei úti sírkert különlegessége, hogy az elmúlt 175 évben történelmünk számos kiemelkedő alakja – háborús hős, művész, tudós, politikai és közéleti szereplő – kapott itt végső nyughelyet, tematikus parcellákban. Ezek közé tartozik a Magyar Tudományos Akadémia parcellája is, amely a magyar tudományos élet több kiemelkedő egyéniségének síremlékét foglalja magában.

A Magyar Tudományos Akadémia parcellája a Fiumei úti sírkertben (Fotó: Brunner Gellért)

A reformkorban a nemzet nagyjai számára megálmodott sírkertet száz évvel később, a pártállami diktatúra alatt, az ötvenes évek elején lezárták, aminek következtében gyors romlásnak indult a temető állapota. A Fővárosi Tanács 1956-ban nyilvánította a sírkertet Nemzeti Panteonná. Ettől kezdve csak a politikai, társadalmi és tudományos élet elitje kaphatott itt nyughelyet. Ebből adódott a Kerepesi úti temető – a mai Fiumei úti sírkert – negatív társadalmi megítélése, amelynek következtében sokan temetkeztek az egyre reprezentatívabbá váló, úgynevezett „kispanteon”-ba, a Farkasréti temetőbe.

Így történt ez számos akadémikus esetében is, ugyanis a Magyar Tudományos Akadémia már két parcellát is a magáénak tudott Farkasréten, miközben a Kerepesi úti temető akadémikusok számára létrehozott parcellája még gondolatban sem létezett.

1978-ban vette kezdetét az Akadémia parcellájának kialakítása: 206 sírhelyet készítettek elő erre a célra. 1980 és 1998 között 23 sírboltot hoztak létre. A Magyar Tudományos Akadémia kegyeleti szabályzata az amerikai rendszert követi a temetkezés terén, ugyanis teljesen egyszerű sírok – úgynevezett párnakövek – állítanak emléket az itt nyugvóknak.

A Fiumei úti temető 27. parcellája lett a Magyar Tudományos Akadémia temetkezési helye, több tudományterület neves képviselői kaptak itt sírhelyet. A természettudományok művelői közül például Szilárd Leó, akinek végső nyugalomra helyezése érdekes történet: a világhírű fizikus és feltaláló földi maradványait három részre osztották, egyharmada 1998-ban a 27-es parcellában lett elhelyezve a 27-D-23 jelzésű sírban, hamvainak többi részét pedig az Egyesült Államokban hagyták, illetve végakarata szerint léggömből

Szilárd Leó fizikus
(Fotó forrása: thoughtco.com)

Oláh György Nobel-díjas kémikus
(Kép forrása: inventar.hu)

szétszórták. Az itt nyughelyet kapott természettudósok között meg kell még említeni többek között Oláh György Nobel-díjas kémikust, akit 2017-ben a Nemzeti Örökség Intézete temetett el, Orbán Viktor miniszterelnök és Lovász László, az MTA akkori elnökének részvételével. A katolikus szertartást Jelenits István piarista atya celebrálta, akit azóta szintén a Fiumei úti sírkert-

ben helyeztek örök nyugalomra. Fontos megemlíteni továbbá – a teljesség igénye nélkül – Vértess Attila vegyész-mérnököt, Mahunka Sándor biológust, Rédei László matematikust, Babics Antal orvost és országgyűlési képviselőt, Radnót Magda szemészt, Pécsi Márton geográfust, Juhász Gyula történészt, valamint Kónya Albert fizikust is. A bölcsészettudományok képviselői közül a 27. parcellában nyugszik Györffy György történész, a magyar medievisztika egyik legjelentősebb alakja, Nagy Lajos régész, Papp Ferenc nyelvész, illetve Szabó Árpád klasszika-filológus és tudománytörténész.

Érdemes még megemlíteni a közös sírokat is, amelyek olyan házastársak vagy testvérek végső nyughelyeül szolgálnak, akik mindannyian jelentős eredményeket értek el a tudomány valamely területén. Közéjük tartozik Tolnai Gábor irodalomtörténész és író, aki feleségével, Berkovits Ilona művészettörténésszel és muzeológussal kapott közös helyet a 27-D-10 jelzetű sírban.

A természettudósok közül itt találhatjuk a 27-D-7 jelzés alatt Simonovits István orvost és egészségügyi miniszter-helyettest nejével, Simonovits Istvánné matematikus-fizikussal együtt. Végül a 27. parcella más közös sírokkal is büszkélkedhet, ugyanis a Nobel-díjas

Hevesy György Nobel-díjas kémikus
(Kép forrása: de-academic.com)

Hevesy György kémikus-fizikus, a radioaktivitás- és izotópkutatás úttörője is ide lett elhelyezve bátyjával, Hevesy Pál diplomatával együtt a 27-D-25 jelzésű sírhelyen.

Zárásul érdemes kiemelni, hogy 2024. március 1-jén intézetünk a Magyar Tudományos Akadémiával közösen tartott megemlékezést az MTA-parcellában Pungor Ernő vegyészprofesszor, egykori miniszter tiszteletére Dr. Hudecz Ferenc akadémikus, az MTA természettudományi alelnöke, valamint Dr. Latorcai János, az országgyűlés alelnöke részvételével.

Megemlékezés Pungor Ernő vegyészprofesszor, miniszter tiszteletére a Fiumei úti sírkertben
(Fotó: NÖRI)

Fehér Zoltán
a Nemzeti Örökség Intézete nemzeti sírkertért felelős referense és **Raphay Réka**
a Nemzeti Örökség Intézete gyakornoka

Fiumei úti sírkert, a 27-es (MTA) parcella Nemzeti Sírkert részeként védett sírjai

Sorszám	Név	Foglalkozás	Születés-halál dátuma	Sírhelyszám
1.	Babics Antal	orvos, urológus	1902-1992	27-D-1-15
2.	Bálint Péter	orvos	1911-1998	27-D-1-22
3.	Bárdossy György	geológus, geokémikus	1925-2013	27-B-1-35
4.	Fazekas Patrik	fizikus	1945-2007	27-B-1-4
5.	Fonyó Zsolt	vegyéssz mérnök	1943-2005	27-B-1-22
6.	Forgó László	gépéssz mérnök, feltaláló	1907-1985	27-D-1-8
7.	Földi Zoltán	kémikus	1895-1987	27-D-1-11
8.	Fülöp József	geológus	1927-1994	27-D-1-18
9.	Gyarmati István	fizikus	1929-2002	27-B-1-1
10.	Györffy György	történész	1917-2000	27-D-1-26
11.	Haszpra Ottó	hidrológus	1928-2012	27-B-1-31
12.	Hevesy György	Nobel-díjas kémikus (és testvére, Hevesy Pál)	1885-1966	27-D-1-25
13.	Horváth Zsolt	fizikus	1943-2011	27-B-1-20
14.	Juhász Gyula	történész	1930-1993	27-D-1-17
15.	Kiss Dezső	fizikus	1929-2001	27-D-1-28
16.	Kollár János	fizikus	1945-2011	27-B-1-23
17.	Kondorosi Ádám	biológus, genetikus	1946-2011	27-B-1-17
18.	Kónya Albert	fizikus	1917-1988	27-D-1-12
19.	Kovács István	fizikus	1913-1996	27-D-1-21
20.	Kürti Miklós	fizikus	1908-1998	27-D-1-24
21.	Lőrincz Lajos	jogász, közgazdász	1935-2010	27-B-1-21
22.	Mahunka Sándor	zoológus	1937-2012	27-B-1-30
23.	Márta Ferenc	kémikus	1929-2010	27-B-1-18
24.	Mauritz Béla	geológus	1881-1971	27-1-5
25.	Nagy Lajos	régész	1897-1946	27-D-1-9
26.	Oláh György	Nobel-díjas kémikus	1927-2017	27-E-1-22
27.	Osztrovski György	vegyéssz mérnök	1914-1988	27-B-1-13
28.	Papp Ferenc	nyelvész	1930-2001	27-D-1-27
29.	Pécsi Márton	geográfus	1923-2003	27-B-1-2
30.	Pungor Ernő	kémikus, miniszter	1923-2007	27-B-1-19
31.	Radnót Magda	orvos, szemész	1911-1989	27-D-1-14
32.	Rédei László	matematikus	1900-1980	27-D-1-2
33.	Simonovits István	orvos (és felesége, Simonovits Istvánné)	1907-1985	27-D-1-7
34.	Sipos Aladár	közgazdász	1927-2005	27-B-1-3
35.	Stark Ervin	orvos	1922-1995	27-D-1-20
36.	Szabó Árpád	klasszika-filológus	1913-2001	27-D-1-29
37.	Szabolcsi Gertrúd	biokémikus	1923-1993	27-D-1-16
38.	Szalai Sándor	szociológus	1912-1983	27-D-1-5
39.	Szendy Károly	gépéssz mérnök	1911-1981	27-D-1-3
40.	Szilárd Leó	fizikus	1898-1964	27-D-1-23
41.	Tamássy István	kertéssz mérnök	1924-1995	27-D-1-19
42.	Tolnai Gábor	irodalomtörténész (és felesége, Berkovits Ilona)	1910-1990	27-D-1-10
43.	Vas Károly	kémikus	1919-1981	27-D-1-4
44.	Vértes Attila	vegyéssz mérnök	1934-2011	27-B-1-24
45.	Világhy Miklós	jogász	1916-1980	27-D-1-1
46.	Weiszfeiler Gyula	mikrobiológus, immunológus	1902-1984	27-D-1-6

MTA-NÖRI naptár 2025

A Magyar Tudomány Éve
2025

JANUÁR

FEBRUÁR

MÁRCIUS

ÁPRILIS

MÁJUS

JÚNIUS

JÚLIUS

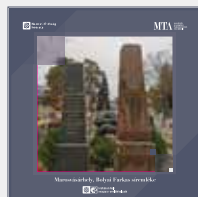
AUGUSZTUS

SZEPTEMBER

OKTÓBER

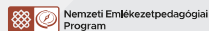
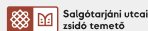
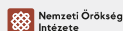

NOVEMBER

DECEMBER

Felelős kiadó: **Móczár Gábor** főszerkesztő, Nemzeti Örökség Intézete
1086 Budapest Fiumei út 16-18., +361 795 3179, nori@nori.gov.hu, [FB.ME/NemzetiOrokssegintezete](https://fb.me/NemzetiOrokssegintezete)
Fotók: **Gedai Csaba, NÖRI, MTA** - Szöveg: **Nemzeti Örökség Intézete**
Nyomdai előkészítés és kivitelezés: **SoLong Press Kft.**, Felelős vezető: **Czakó Zoltán**
Nemzeti Örökség Intézete © 2024

Nemzeti Örökség
Intézete

Nemzeti
Sírkert

Történelmi és Nemzeti
Emlékhelyek

Nemzeti
Gyázipark

Fiumei Úti
Sírkert

Salgótarjáni utcai
zsidó temető

Határon túli
magyar emlékhelyek

Nemzeti Emlékezetpedagógiai
Program

MTA

200 ÉVES A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA